

PROGRAMMA NAAR EEN
RIJKE WADDENZEE

PROGRAMMA NAAR EEN
RIJKE WADDENZEE

JAARRAPPORTAGE 2010

PROGRAMMA NAAR
EEN RIJKE WADDENZEE

[VOORTGANG UITVOERING
CONVENANT MOSSELTRANSITIE EN
NATUURHERSTEL]

Inhoudsopgave

+

+

+

Voorwoord - - - - - 3

+

Transitie van de Nederlandse
mosselsector, voortgangsrapport
2010 - - - - - 5

+

Programma naar een Rijke
Waddenzee, voortgangsrapport 2010
- - - - - 29

VOORWOORD

Begin 2010 zijn we vol inspiratie en in het besef van de unieke kans om de Waddenzee haar veerkracht terug te kunnen geven, gestart met het Programma naar een Rijke Waddenzee. Nu zijn we 9 maanden verder en kunnen we terugkijken op de eerste stapjes op weg naar een robuustere Waddenzee met perspectief voor natuur en economie.

De start van dit programma vond haar directe oorsprong in de afspraken tussen het voormalig ministerie van LNV, de natuurbeschermingsorganisaties en de mosselsector om op een nieuwe, constructieve manier samen te werken. Niet meer tegenover elkaar, maar met elkaar. Niet langer het uitvergroten van de verschillen, maar gericht op de overeenkomsten. De partijen kwamen daarbij twee zaken overeen:

- toewerken naar een duurzame mosselvisserij;
- opstellen en uitvoeren van een programma voor natuurherstel.

Tegelijkertijd werd in het Beheer- en Ontwikkelingsplan van het Regionaal College Waddengebied een natuurherstelprogramma aangekondigd. Daarmee sloten de afspraken goed aan bij de regionale ambitie. Met het gezamenlijke Programma naar een Rijke Waddenzee hebben Rijks- en regionale overheden, natuurbeschermers en ondernemers elkaar gevonden in het samen behouden, beheren en ontwikkelen van een springlevend Wad.

Deze nieuwe denk- en werkwijze is voor alle partijen een kwetsbare verbintenis, een risico. Het is naar mijn mening van grote betekenis dat mensen uit verschillende belangengroepen elkaar kansen gunnen om nieuwe en andere wegen in te slaan. Het is hoopvol dat mensen die toch vaak nog een andere taal spreken, zij aan zij nieuwe ideeën willen uitproberen.

Deze voortgangsrapportage begint met de bereikte resultaten van de transitie van de mosselsector en vervolgt met de progressie in natuurherstel van de Waddenzee. De kracht is dat zij onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Zij zijn verbonden door een gezamenlijke filosofie en streefbeeld, uitgaand boven korte termijn belangen of formele bevoegdheden. Met de steun en waardering van de regio en de eilanden als fundament, want naast het ministerie van Economie, Landbouw & Innovatie is het Regionaal College Waddengebied opdrachtgever van het Programma.

Het Programma naar een Rijke Waddenzee vervult verschillende rollen, afhankelijk van wat nodig is om daadwerkelijk veranderingen in gang te zetten.

Soms brengen we partijen bij elkaar door themabijeenkomsten of het initiëren van voorbeelden, soms organiseren we de dialoog,

soms brengen we een realistische visie op natuurherstel in,

soms analyseren we waar stagnatie vandaan komt en hoe we die kunnen doorbreken,

soms leren we in complexe situaties te focussen op wat wél mogelijk is,

soms zetten we kennisvragen uit,

soms regelen we financiering en

soms doen we even niets.

In dit eerste jaar hebben we ons vooral gericht op: inventariseren, analyseren, kennisvragen in kaart brengen, bijeenbrengen van partijen, bewustwording en gezamenlijke aanpak.

Dat wil niet zeggen dat er nog geen successen te melden zijn. Uiteraard is de mosseltransitie in uitvoering. De voortgang daarvan is beschreven in het eerste deel van deze rapportage. De voortgang van de overige thema's binnen het Programma is beschreven in het tweede deel van deze rapportage. Beide zijn zelfstandig te lezen en maken onderdeel uit van het gezamenlijke Programma naar een Rijke Waddenzee.

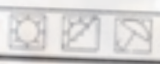
Wat er allemaal nog meer mogelijk is als we anders gaan varen, anders gaan baggeren, anders gaan beschermen tegen hoogwater en anders gaan denken, laten we nog even aan de creativiteit, de innovatiekracht en het veranderingsvermogen van alle meedenkers en -doeners die de Waddenzee een warm hart toedragen. Ik heb er alle vertrouwen in dat het ons samen gaat lukken vóór 2030 een rijke Waddenzee op tij en tijd terug te winnen. Wij zijn op stoom...

Joan Stam,

Voorzitter Regiekamer Programma naar een Rijke Waddenzee

//

TRANSITIE VAN DE NEDERLANDSE MOSSELSECTOR

VOORTGANGSRAPPORT 2010

INHOUDSOPGAVE

1	INTRODUCTIE	7
2	KERNPUNTEN TRANSITIE MOSSELSECTOR: RECAPITULATIE	7
3	STAND VAN ZAKEN TRANSITIE MOSSELSECTOR	8
3.1	Inleiding	8
3.2	Sluiting mosselbanken en oogsten bodemvisserij	8
3.3	MZI oogsten	9
4	TUSSENBALANS EN VOORUITZICHTEN	10
BIJLAGE:		
TOELICHTING BIJ VOORTGANGSRAPPORT TRANSITIE MOSSELSECTOR, 2010		13
1	INLEIDING	13
2	HISTORIE EN DOEL EN VAN DE AFSPRAKEN	13
2.1	De tot voor kort gangbare praktijk	13
2.2	Conflict en convenant	15
2.3	Noodzaak van een Plan van Uitvoering	15
3	SAMENVATTING VAN HET PLAN VAN UITVOERING EN STAND VAN ZAKEN PER EIND 2010	16
3.1	De essentie: leren door doen	16
3.2	De voortgaande sluiting	17
3.3	Zaadvisserij	22
3.4	Uitbreiding van alternatieven voor de bodemvisserij	22
4	RECAPITULATIE	28

TRANSITIE VAN DE NEDERLANDSE MOSSELSECTOR

1. INTRODUCTIE

Dit rapport beschrijft de voortgang van de transitie van de Nederlandse mosselsector tot en met het jaar 2010, zoals vastgelegd in het 'Convenant transitie mosselsector en natuurherstel Waddenzee'. De afspraken uit dit convenant zijn nader uitgewerkt in het Plan van Uitvoering Transitie mosselsector d.d. 3 februari 2010. Achtergronden van de transitie worden behandeld in de bijlage bij deze rapportage. Ook voor toelichting op de hier vermelde kentallen en indicatoren wordt verwezen naar de bijlage bij dit rapport.

2. KERNPUNTEN TRANSITIE MOSSELSECTOR: RECAPITULATIE

Het hoofddoel van de transitie is om de mosselzaadbanken op de bodem van de Waddenzee de kans te geven zich ongestoord te laten ontwikkelen, terwijl de mosselsector kan blijven produceren. 'Mosselzaad' bestaat uit jonge mosselen, die dienen als 'grondstof' voor de kweek van consumptiemosselen. De visserij op de mosselzaadbanken wordt daarom stapsgewijs verminderd en vervangen door alternatieve manieren van zaadwinning. Op die manier kan de grondstofvoorziening voor de mosselsector op peil blijven.

In het Plan van Uitvoering is hiervoor het volgende mechanisme overeengekomen:

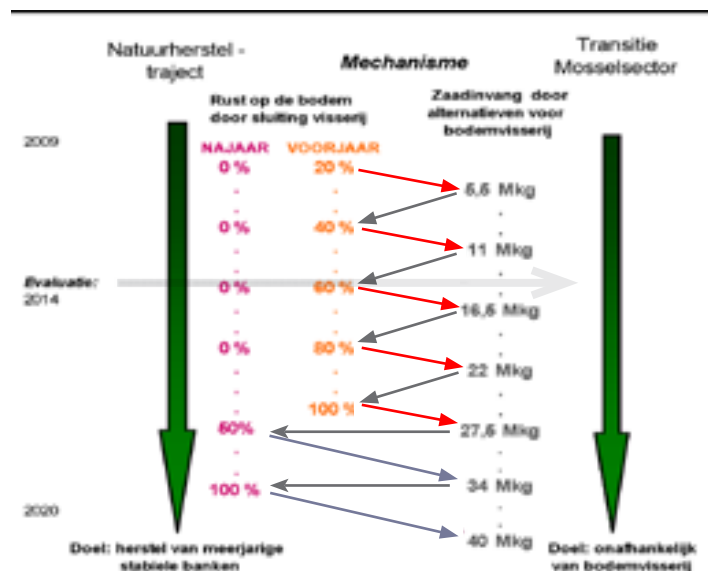
- De mosselsector vermindert per begin 2009 de bodemvisserij met 20% van de voorjaarsvisserij.
- De sector krijgt vervolgens de gelegenheid de gedeerde zaadoogsten te compenseren met alternatieve methoden om aan mosselzaad te komen.
- Zodra de mosselsector de eerste vermindering van de bodemvisserij heeft gecompenseerd, wordt de volgende stap gezet: de bodemvisserij wordt met een volgende 20% van de voorjaarsvisserij gereduceerd en de sector krijgt wederom de gelegenheid te compenseren.
- En zo verder, tot in 2020 de transitie van bodemzaadvisserij naar alternatieve zaadwinmethoden is voltooid.

Het momenteel belangrijkste alternatief voor de traditionele bodemvisserij vormen mosselzaad-Invanginstallaties (MZI's). Dit zijn in het water drijvende installaties die bestaan uit drijvers, met daartussen netten of touwen, waaraan de mossellarven zich kunnen hechten en uitgroeien tot oogstbaar mosselzaad.

In het Plan van Uitvoering is afgesproken dat er tussentijds evaluaties zullen worden gehouden, om te bezien of de doelen worden behaald en of moet worden bijgestuurd, conform het adagium 'leren door doen'. Dit geheel aan afspraken beslaat de 'transitie van de (Nederlandse) mosselsector'. Deze wordt uitgebeeld in de onderstaande figuur.

In 2014 worden de resultaten van de eerste vijf jaar geëvalueerd en wordt bezien of belangrijke bijsturingmaatregelen nodig zijn.

De afspraken worden samengevat in de figuur hieronder.

3 STAND VAN ZAKEN TRANSITIE MOSSELSECTOR

3.1 INLEIDING

Zoals hiervoor aangegeven, vormen de belangrijkste onderdelen van de transitie:

- De stapsgewijze vergroting van het areaal aan niet-beviste mosselzaadbanken, zodat de mosselbanken die daar groeien de kans krijgen zich te ontwikkelen in een onbeviste situatie.
- De behaalde mosselzaadoogsten van respectievelijk de bodemvisserij en de MZI's.

De transitie is begonnen in het voorjaar van 2009, toen de mosselsector direct een eerste areaal aan zaadbanken heeft gesloten voor visserij. De eerste opschaling van MZI's is, hierop volgend, begonnen in 2010. De resultaten van 2009 en 2010 op deze onderdelen worden in de tabellen hieronder weergegeven.

3.2 SLUITING MOSSELBANKEN EN OOGSTEN BODEMVISSERIJ

In 2009 en 2010 is, conform afspraak, steeds 20% van de in het voorjaar aanwezige mosselzaadbanken gesloten. De gesloten arealen mosselbanken en de conditie van de gesloten banken zijn weergegeven in tabel 1.

Zoals uit de tabel blijkt, zijn de in 2009 gesloten mosselbanken inmiddels vrijwel geheel verdwenen. Dit is het gevolg van predatie door zeesterren; deze bleek in de jaren 2009 en 2010 uitzonderlijk hoog. De redenen daarvoor zijn niet bekend. De in 2010 gesloten banken zijn nog volledig intact. Het gebied waarin zij liggen wordt regelmatig overspoeld door zoetwater, afkomstig van de spuisluisen in de Afsluitdijk. Dat beschermt de mosselen tegen zeesterrenvraat, want mosselen kunnen wel tegen een flinke dosis zoetwater, maar zeesterren niet.

De vangsten uit de bodemvisserij in 2009 en 2010 worden in tabel 2 weergegeven. In het Plan van Uitvoering zijn afspraken tussen de convenantpartners gemaakt over de algemene voorwaarden waaraan de visserij moet voldoen. Dit droeg bij aan een betere stroomlijning van de vergunningverlening. Het verschil in oogstcijfers tussen de jaren 2009 en 2010 is veroorzaakt door natuurlijke omstandigheden. Met name het najaar van 2010 kenmerkt zich door een uitzonderlijk lage hoeveelheid mosselzaad. Het is niet bekend waar dit door komt.

Tabel 1:

SLUITING VAN MOSSELBANKEN IN DE WADDENZEE

	Totaal areaal zaadbanken voorjaar (ha)	Daarvan gesloten voor visserij (20% in ha)	Conditie van de gesloten banken
2009	735	140	Banken voor circa de helft verdwenen, als gevolg van predatie door zeesterren
2010	370	70	De in 2009 gesloten banken zijn vrijwel geheel verdwenen door predatie, de in 2010 gesloten bank is geheel intact
Totaal		210	

Tabel 2:

OOGSTEN BODEMZAADVISSERIJ (IN MKG), VOORJAAR (VJR.) EN NAJAAR (NJR.)

	Waddenzee		Oosterschelde		Voordelta		Totaal		Geheel totaal
	Vjr.	Njr.	Vjr.	Njr.	Vjr.	Njr.	Vjr.	Njr.	
2009	12	15	0	17	0	0	12	32	44
2010	13	0	0	0	7	0	20	0	20

3.3 MZI OOGSTEN

In tabel 3 worden de opbrengsten van de mosselzaad-
invanginstallaties (MZI's) getoond die dienen ter compensatie van
de sluiting van zaadbanken en daarmee onder het afgesproken
transitietraject vallen. In het jaar 2009 gold nog een interimbeleid,
waarbij de MZI's boven kweekpercelen geplaatst werden. Het
feitelijke MZI-opchalingsbeleid werd ingezet met inrichting van
geconcentreerde MZI-locaties buiten de kweekpercelen. Het
overeenkomen van deze locaties met de diverse gebruikers was
een tijdrovend karwei, zodat de locaties pas per 2010 gebruikt
konden worden. De feitelijke opschaling loopt daarmee een jaar
achter op het transitiepad zoals geschetst in de bovenstaande
figuur. Het streven is om vanaf 2012 de sluiting en opschaling te
synchroniseren, zodat de transitie zoals afgesproken per 2020 kan
worden afgerond.

Tabel 3:
MZI AREALEN EN OPBRENGSTEN: REGULIERE TRANSITIE

	Waddenzee		Oosterschelde		Voordelta		Totaal	
	Areaal (ha)	Opbr. (Mkg)	Areaal (ha)	Opbr. (Mkg)	Areaal (ha)	Opbr. (Mkg)	Areaal (ha)	Opbr. (Mkg)
2009	64	1,3	90	2,6	0	0	154	3,9
2010	96	3,6	67	1,8	4	0,2	168	5,6

Uit tabel 3 blijkt het volgende:

- Het in 2010 belegde areaal bedraagt 168 ha, ofwel 80% van het vergunde areaal van 209 ha.
- De opbrengsten per hectare in 2010 bedroegen gemiddeld 33.000 kg; dit is een flinke stijging in vergelijking met het gemiddelde van 2009 (25.000 kg per ha).

Dit zijn goede resultaten voor het eerste jaar van de reguliere opschaling, zowel voor de bezetting van het vergunde areaal als voor de oogstcijfers. Het betreft hier immers een voor de mosselkwekers nieuwe werkwijze en techniek, die bovendien grote investeringen vergt.

In het Plan van Uitvoering is afgesproken dat het mosselzaad dat ingevangen wordt in de Oosterschelde en Voordelta, pas meetelt in de transitie, en dus ook voor de bepaling van de volgende sluitingsstap, wanneer dat in de Waddenzee mag worden opgekweekt. De groei van mosselen in de Oosterschelde is namelijk

minder dan in de Waddenzee, waardoor het opkweken van MZI-zaad in de Oosterschelde niet of veel minder rendeert. Vanwege risico op introductie van invasieve exoten in de Waddenzee, geldt er momenteel een verbod op transport van schelpdieren van Oosterschelde daarheen. Zonder deze barrière zou de in 2010 behaalde oogst net boven de limiet voor de eerste opschalingsstap (5,5 Mkg) uitgekomen zijn.

Op dit moment wordt onderzocht of, en zo ja onder welke voorwaarden, MZI-zaadtransporten van Oosterschelde naar Waddenzee kunnen plaatsvinden, zonder dat het risico op de import van invasieve exoten significant verhoogd wordt. Na de zomer van 2011 wordt hierover door het ministerie van EL&I, na consultatie van de convenantpartners en andere betrokkenen een besluit genomen. Indien de transporten niet toelaatbaar worden geacht, zal een strategie worden ontwikkeld om de problemen die dit voor de transitie veroorzaakt te ondervangen.

Naast het reguliere MZI-areaal is er ook oppervlak gereserveerd voor experimentele MZI's. Oppervlakken en behaalde oogsten zijn weergegeven in tabel 4. De in 2009 belegde arealen zijn niet eenduidig bepaald, zodat daarvoor geen cijfer is ingevuld. In 2010 zijn de experimenteellocaties voor het merendeel ondergebracht bij de reguliere opschalingslocaties. Een klein deel (17 ha) bevindt zich nog op mosselkweekpercelen, in zowel Waddenzee als Oosterschelde.

Tabel 4:
**MZI AREALEN EN OPBRENGSTEN:
EXPERIMENTEERDERS**

	Waddenzee		Oosterschelde		Voordelta		Totaal	
	Areaal (ha)	Opbr. (Mkg)	Areaal (ha)	Opbr. (Mkg)	Areaal (ha)	Opbr. (Mkg)	Areaal (ha)	Opbr. (Mkg)
2009	-	2,8	-	1,0	-	0,3	-	4,1
2010	69	3,2	19	0,4	8	0,2	95	3,8

Uit de tabel blijkt dat in 2010 de gemiddelde oogst bij de experimenteerders 40.000 kg per ha bedroeg. Het gemiddelde van de reguliere transitie ligt daar, met zijn 33.000 kg per ha, nog wel enigszins vanaf, maar lijkt er wel snel naartoe te gaan.

In het Plan van Uitvoering is afgesproken dat ook de oogst van de experimenteerdere niet meetelt in de transitie. Dit kan er namelijk toe leiden dat er al een nieuw gebied gesloten wordt voor de bodemzaadvisserij terwijl de mosselkwekers de voorgaande sluiting nog niet hebben kunnen compenseren met MZI-zaad.

De minister van LNV heeft in augustus 2009 voor de afbouw van de experimenten een overgangsregeling afgekondigd. Deze houdt in dat de betrokken ondernemers de gelegenheid krijgen om nog 4 jaar door te gaan en daarmee hun investeringen terug te verdienen. De experimenten worden zodoende per 1 januari 2014 beëindigd. Hiervoor is een oppervlak gereserveerd van 120 ha (83 ha in de Waddenzee, 30 ha in de Oosterschelde en 7 ha in de Voordelta). In een aanvullend besluit, van 29 september 2010, heeft de minister van LNV (inmiddels: EL&I) bepaald dat een uitzondering wordt gemaakt voor het bedrijf West 6, dat vanaf 2014 in aanmerking komt voor een soortgelijke vergunning als voor de transitiebedrijven.

De experimentele MZI's worden uiteraard wel meegenomen in de bepaling van de ecologische effecten in Waddenzee, Oosterschelde en Voordelta.

4. TUSSENBALANS EN VOORUITZICHTEN

De belangrijkste bevinding van 2010 is dat de transitie van de mosselsector technisch gezien goed op koers ligt: de sluiting van mosselzaadbanken verloopt conform de planning en de invang via MZI's zelfs boven verwachting. In die zin is de transitie in 2010 succesvol verlopen. Er is echter nog wel een belangrijk knelpunt: het niet naar de Waddenzee mogen transporteren van MZI-zaad uit Oosterschelde en Voordelta. Daardoor is de transitie nog niet toe aan de volgende stap.

In 2010 is tevens gebleken dat voor een succesvol verder verloop van de transitie een aantal vraagstukken moet worden opgelost, c.q. dat zich een aantal knelpunten kunnen gaan voordoen die om bijsturing vragen. Deze worden nader toegelicht in de bijlage van dit voortgangsrapport. De belangrijkste zijn:

- Ecologische grenzen aan de MZI-opschaling. Het is vooral de vraag in hoeverre de ecologische draagkracht van Waddenzee en Oosterschelde voldoende is. Als de draagkracht onvoldoende is, kan het leiden tot onacceptabele verdringing van andere schelpdierpopulaties door MZI-mosselen. Er zijn indicaties dat met name in de Oosterschelde de draagkracht beperkt is. Voor de Waddenzee is dit nog onduidelijk. Het lopende draagkracht-onderzoek zal pas eind 2011 volledig uitsluitsel kunnen geven.
- MZI-opschalingslocaties: in 2010 is gebleken dat de MZI-locaties niet alle optimaal gekozen zijn, bijvoorbeeld doordat de gekozen vorm van begrenzing veel loze ruimte creëert. Kleine wijzigingen zijn in 2010 al doorgevoerd, maar grotere wijzigingen zijn mogelijk nog nodig, vooral om de volgende transitiestappen te kunnen doen.
- Bezwaren tegen de sluiting van mosselzaadbanken en opschaling van MZI's, met name van de kant van de garnalensector in de Waddenzee. Om te pogen de bezwaren tegemoet te komen is overleg geopend met de garnalensector. Dit overleg wordt gaandeweg uitgebreid met andere belanghebbenden.
- Effecten van paalankers. Het aantal paalankers neemt toe, omdat ze weinig ruimte innemen en bovendien de meest betrouwbare en veilige MZI-verankeringsmethode vormen. Daar staat tegenover dat ze een landschappelijk effect hebben, omdat ze, conform de geldende veiligheidsvoorschriften, te allen tijde 1,5 meter boven het wateroppervlak dienen uit te steken. Bovendien mogen ze in de winterperiode niet blijven staan, zodat ze ieder voorjaar moeten worden aangebracht en in het najaar weer worden weggehaald. Dit kan ecologische effecten veroorzaken die nader dienen te worden onderzocht en zo nodig gemitigeerd.

- Innovatie van andere alternatieven voor mosselzaadwinning: hierbij wordt gezocht naar alternatieven voor MZI's op Waddenzee, Oosterschelde en Voordelta. Dit is van belang om Waddenzee, Oosterschelde zoveel mogelijk te ontzien en om de transitie niet louter van het welslagen van deze techniek afhankelijk te maken. Doordat de MZI-opstapeling in 2010 veel aandacht heeft gevraagd van alle betrokkenen, en bovendien veel investeringen heeft gevraagd van de mosselsector, is er afgelopen jaar minder inzet gepleegd op dit innovatietraject.
- Herijking van kweekpercelen: in de Waddenzee is er van diverse kanten behoefte om ligging en areaal van de kweekpercelen te optimaliseren. Mosselkwekers zijn op dit moment echter nog

aan het onderzoeken wat de optimale kweekcondities voor MZI-zaad zijn, aangezien dit mosselzaad mogelijk andere eisen stelt aan kweek dan het reguliere bodemzaad. Enige jaren ervaring met de kweek van MZI-zaad is daardoor nodig voordat de herijking aangevat kan worden.

- En uiteraard moet ook de effectiviteit van MZI's op de langere termijn nog blijken. Bezien moet worden in hoeverre deze techniek in de komende jaren stabiele opbrengsten gaat leveren en hoe de kweekrendementen van MZI-zaad en bodemzaad zich verhouden.

In de onderstaande tabel wordt aangegeven hoe deze vraagstukken de komende tijd worden aangepakt.

Tabel 5:

SIGNALERING EN AANPAK VAN VRAAGSTUKKEN IN DE TRANSITIE VAN DE MOSSELSECTOR

ONDERDEEL	VRAAGSTUK	AANPAK EN PLANNING
<i>Opschaling MZI's</i>	<i>Transport van MZI-zaad van Oosterschelde naar Waddenzee is niet toegestaan.</i>	Gewerkt wordt aan vormgeving van beleid terzake d.m.v.: <ul style="list-style-type: none"> • ontwerp van isolatieroutes en bestrijdingsmaatregelen ter beperking van het risico van insleep van exoten in de Waddenzee; • vermindering van de insleep van exoten naar Nederlandse kustwateren met importen; • normstelling: welke risico's moeten als significant beschouwd worden? In de 2e helft van 2011 zal het ministerie van EL&I, na consultatie van de convenantpartners en andere betrokkenen, beslissen over de toelaatbaarheid van de MZI-zaad transporten, en zo ja, onder welke voorwaarden. Indien de transporten niet toelaatbaar worden geacht, zal in 2011 een strategie worden ontwikkeld om dit te ondervangen, opdat de transitie voort kan gaan.
	<i>Opbrengsten en kweekrendement van MZI-zaad onzeker.</i>	Leren door doen: invang en kweek worden gevolgd en geoptimaliseerd waar nodig en mogelijk.
	<i>Ecologische draagkracht: limiterend voor opschaling?</i>	Eerste indicatie: draagkracht is een probleem in de Oosterschelde, in de Waddenzee is dit nog onduidelijk. Het onderzoek wordt in 2011 voortgezet, opdat begin 2012 duidelijk wordt of draagkracht-limitatie daadwerkelijk een knelpunt vormt. Vervolgens wordt naar bevind van zaken gehandeld.
	<i>Beschikbaarheid en bruikbaarheid MZI-locaties: onvoldoende?</i>	Vanaf 2012 (2e opschaling) kunnen problemen ontstaan. In 2011 worden deze nader onderzocht en worden zo mogelijk en in overleg met andere gebruikers aanpassingen doorgevoerd.
	<i>Effecten op landschap: wel of niet acceptabel?</i>	Nader te onderzoeken en mitigerende maatregelen te ontwerpen in 2011.
	<i>Effecten inbrengen en weghalen paalankers.</i>	Effecten worden in 2011 onderzocht en zo nodig worden mitigerende maatregelen ingezet.
	<i>Acceptatie opschaling door andere gebruikers?</i>	Een eerste stap naar meer acceptatie, door overleg met de garnalensector, is gezet in 2010. Dit wordt doorgezet in 2011 en de jaren daarna.
De ontwikkeling van alternatieven voor MZI's in Waddenzee, Oosterschelde en Voordelta is nog niet gecoördineerd ter hand genomen.		Medio 2011 nemen de convenantpartners een besluit over een samenhangend innovatietraject en welke partijen dit gaan dragen.
Herijking van de kweekpercelen in de Waddenzee: dit ligt stil, door onzekerheid t.a.v. de bruikbaarheid van percelen voor MZI-zaad.		De herijking kan naar verwachting in de tweede helft van 2013 worden ontworpen, omdat er dan 4 jaar ervaring is opgedaan met de grootschalige kweek van MZI-zaad. De herijking wordt in 2014 uitgevoerd.

TOELICHTING BIJ VOORTGANGSRAPPORT TRANSITIE MOSSELSECTOR, 2010

1. INLEIDING

Deze notitie vormt de onderlegger van de voortgangsrapportage van 2010 van de transitie van de Nederlandse mosselsector. De gemaakte afspraken en geboekte voortgang worden daartoe samenhangend weergegeven, ter onderbouwing en uitleg van de voortgangsrapportage.

2. HISTORIE EN DOEL VAN DE AFSPRAKEN

2.1 DE TOT VOOR KORT GANGBARE PRAKTIJK

De traditionele Nederlandse mosselcultuur onderscheidt zich van kweekmethoden in de meeste andere landen doordat mosselzaad van de langs natuurlijke weg ontstane mosselbanken op de bodem wordt opgevist en daarna wordt verplaatst naar zogenaamde kweekpercelen, die ook op de bodem liggen. In andere landen worden meestal touwen of palen gebruikt om de mosselzadjes in te vangen en daar ook op te laten groeien, of wordt er alleen gevist en dus niet gekweekt.

De kweekpercelen zijn aangegeven in figuur B.1 (volgende pagina). Hun ligging is zo gekozen dat het mosselzaad beschut ligt tegen stormen en hoge stroomsnelheden, terwijl er wel toevoer van voedingsstoffen is. De beste groeiomstandigheden zijn te vinden in de (westelijke) Waddenzee, en daarom vindt daar de meeste mosselcultuur plaats. Ook in de Oosterschelde liggen kweekpercelen, maar de groeiomstandigheden zijn daar duidelijk minder. De kweekcyclus, vanaf de zaadval tot en met de afvoer van volwassen mosselen voor de verkoop, duurt in de Waddenzee 2 tot 3 jaar. In de Oosterschelde is dat enige jaren langer. Na het voltooiën van de kweekcyclus worden de mosselen afgevoerd naar de veiling in Yerseke.

Het zaad dat voor de kweek wordt gebruikt is voor het overgrote deel afkomstig uit de Waddenzee. Soms kan er ook in de Oosterschelde, Voordelta of Westerschelde op mosselzaad worden gevist. Dit zaad mag echter niet naar de Waddenzee worden verplaatst. Dit ter voorkoming van het verplaatsen van exoten via mosseltransporten naar de Waddenzee. De Zeeuwse Delta, met name de Oosterschelde is namelijk relatief rijk aan exoten. Mosseltransporten vanuit de Waddenzee naar de Oosterschelde zijn om die reden wel toegestaan.

De afgelopen decennia heeft zich een heftige controversie ontwikkeld over de schadelijkheid van de mosselcultuur voor de natuurwaarden van de Waddenzee. Dit leidde ertoe dat in 1993 de zaadvisserij op de droogvallende platen dusdanig zwaar werd gereguleerd, dat deze visserij feitelijk niet meer mogelijk is. Maar ook de visserij in permanent onder water staande gebieden (het 'sublitoraal') is controversieel gebleken. Vanuit de natuurbescherming zijn met name de volgende twee argumenten ingebracht:

- De visserij op natuurlijke zaadbanken zou het uitgroeien daarvan, tot volwassen mosselbanken, in de weg kunnen staan. Van die volwassen banken wordt verwacht dat ze rijke habitats voor bodemleven vormen en dat daarop weer allerlei dieren (vogels, vissen) kunnen fourageren. Met name de zaadvisserij in het voorjaar staat daarbij bloot aan kritiek, omdat deze plaatsvindt op banken die de winter overleefd hebben en dus een relatief grote kans hebben tentoongespreid om uit te groeien tot volwassen mosselbanken.
- De hoeveelheid voedsel voor vogels zou door de mosselcultuur verminderd kunnen worden. Gemiddeld genomen zorgt de mosselcultuur, door de goede overlevings- en groeiomstandigheden op de kweekpercelen, voor een toename van de hoeveelheid mosselen in de Waddenzee. Maar na een aantal aaneengeschaalde jaren van slechte zaadval kan de afvoer van mosselen van de percelen naar Yerseke leiden tot schaarste.

FIGUUR B.1: LIGGING KWEEKPERCELEN, MZI-LOCATIES EN GESLOTEN GEBIEDEN VOOR BODEMBOERENDE VISSERIJ IN DE WADDENZEE. DE KAART IS OPGESTELD DOOR BUREAU MARINX EN GEACTUALISEERD TOT EIND 2010.

- Bruin:** Mosselkweekpercelen
- Blauw:** Opschalingslocaties voor MZI's inclusief experimenteellocaties (blauw omljnd), met daarin de locaties zoals in gebruik genomen in 2010 (blauw gearceerd)
- Oranje Gearceerd:** sinds 2009 gesloten gebied voor mosselvisserij
- Dubbel gearceerd:** artikel 20 gebied (sinds 2009 formeel gesloten voor alle bodemberoerende visserij)

2.2 CONFLICT EN CONVENANT

Het conflict liep in 2008 hoog op, toen de Raad van State de natuurbeschermingsorganisaties in het gelijk stelde in hun beroepszaak tegen de vergunning voor de voorjaarsvisserij. Dit sloeg een groot deel van de bodem onder de Nederlandse mosselcultuur weg, maar bracht ook de vergunningverlener, het toenmalige ministerie van LNV, in een lastig parket. Het conflict is opgelost doordat de mosselkwekers, de natuurbeschermingsorganisaties en het ministerie van LNV afspraken konden maken over een geleidelijke overgang van bodemzaadvisserij naar alternatieve vormen van zaadinvang en -kweek. Deze afspraken zijn vastgelegd in het 'Convenant transitie mosselsector en natuurherstel Waddenzee' dat op 21 oktober 2008 is ondertekend door:

- Het ministerie van LNV (inmiddels opgegaan in het ministerie van Economische Zaken, Landbouw & Innovatie)
- PO Mosselcultuur
- De natuurbeschermingsorganisaties Natuurmonumenten, Stichting WAD, Vogelbescherming en Waddenvereniging

Het convenant is een afsprakenkader op hoofdlijnen met als centraal doel dat het bevissen van natuurlijke banken wordt afgebouwd, maar wel op zo'n manier dat het voor de mosselsector mogelijk blijft de mosselcultuur voort te zetten, door inzet van alternatieve bronnen voor mosselzaad. Dit wordt aangeduid met 'de transitie van de mosselsector' (of kortweg 'transitie').

2.3 NOODZAAK VAN EEN PLAN VAN UITVOERING

De intenties van het convenant moesten vervolgens worden uitgewerkt tot concrete afspraken. Vragen die daarbij moesten worden beantwoord waren onder meer:

- Welke alternatieven voor de bodemvisserij in te zetten?
- Hoe de geleidelijke overgang van bodemvisserij naar alternatieven te regelen? In hoeveel stappen en via welk mechanisme?
- Hoe vindt controle en handhaving op de uitvoering van afspraken plaats?

Daarop aansluitend diende een systeem van monitoring van effecten en terugkoppeling daarvan naar de betrokken partijen te worden ontworpen.

De benodigde afspraken zijn vastgelegd in het Plan van Uitvoering van het convenant, dat op 4 maart 2010 tussen de convenantpartners overeengekomen is. De hoofdlijnen daarvan worden hieronder uiteengezet, samen met de stand van zaken per eind 2010.

1 Long Lines bestaan uit dikke kabels met veel zijlijntjes, waarop het zaad wordt ingevangen.

3. SAMENVATTING VAN HET PLAN VAN UITVOERING EN STAND VAN ZAKEN PER EIND 2010

3.1 DE ESSENTIE: LEREN DOOR DOEN

In deze paragraaf worden de hoofdzaken van het Plan van Uitvoering en de samenhang daartussen weergegeven.

Afgesproken is dat de bodemvisserij per 2020 beëindigd zal zijn en de oogst van mosselzaad dan dus geheel 'los van de bodem' zal plaatsvinden. Daardoor krijgen de van nature ontstane mosselbanken een grotere kans om uit te groeien tot volwassen mosselbanken. De omvang van het totale mosselbestand (wild + kweek) neemt daarbij naar verwachting toe en daardoor stijgt ook de hoeveelheid voedsel voor vogels. Parallel hieraan is de vergunningverlening voor de (afnemende) zaadvisserij vergemakkelijkt, om op den duur overbodig te worden.

Het alternatief voor de bodemvisserij waar in de transitie als eerste op wordt ingezet zijn mosselzaad-invangsinstallaties (MZI's), te plaatsen in Waddenzee, Oosterschelde en de Zeeuwse Voordelta. MZI's zijn installaties van netten of 'long lines', die in het bovenste deel van de waterkolom worden gehangen en waar de mosselzaden op terecht komen. Aan het eind van het groeiseizoen worden ze daarvan afgehaald en naar de kweekpercelen gebracht. MZI's worden alleen geplaatst in het zomerhalfjaar, in de winterperiode worden ze uit het water genomen.

In het Plan van Uitvoering is afgesproken om ruimte voor MZI's te maken in de Waddenzee en, voor een kleiner deel, ook in de Oosterschelde en de Zeeuwse Voordelta. Omdat MZI's als verstrend kunnen worden ervaren voor het landschap en ook een belasting kunnen vormen voor het ecosysteem, is overeengekomen dat naar andere, minder storende of belastende technieken zal worden gezocht en dat deze bij gebleken technische en economische realiseerbaarheid worden ingezet. De belangrijkste opties zijn kweek op het land en plaatsing van MZI's op open zee. Essentieel bij alle stappen in het transitieproces is het adagium 'leren door doen': stappen zetten, kijken wat daarvan de effecten zijn en beoordelen of deze overeenkomen met de verwachtingen. Zo niet, dan wordt de uitgezette koers bijgesteld. Een cyclisch proces dus, waarin voorafgaande ervaringen het fundament vormen voor de volgende stappen. Daarom wordt ook elk jaar een voortgangsrapport opgesteld, waarin de bereikte resultaten worden geboekstaafd. Indien die niet in lijn zijn met de beoogde doelstellingen, bijvoorbeeld als de opschaling van de alternatieven, of de ontwikkeling van de mosselbanken tegenvalt, kan worden bijgestuurd. Daarbij is natuurlijk wel enig geduld nodig. Met eventuele ingrijpende

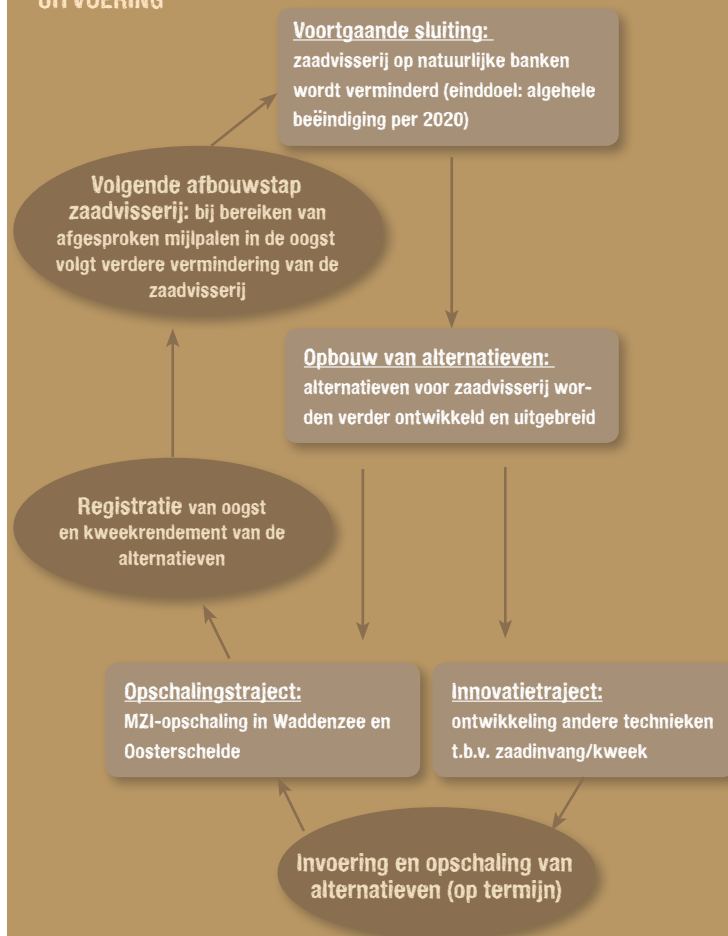
bijsturingsmaatregelen wordt daarom gewacht tot 2014, het jaar waarin een tussenbalans wordt opgemaakt.

Alle beslissingen over de algehele koers, en dus ook over bijsturingsmaatregelen, worden genomen door een Bestuurlijk Overleg waarin de convenantpartners op directieniveau vertegenwoordigd zijn. Het Bestuurlijk Overleg wordt bij toerbeurt door een der leden voorgezeten; de zittingsperiode van de voorzitter is 1 jaar. Van november 2010 tot november 2011 wordt het voorzitterschap bekleed door een lid uit de geledingen der natuurbeschermingsorganisaties.

Het Bestuurlijk Overleg wordt bijgestaan door een Projectgroep waarin de inhoudelijk experts van de convenantpartners zitting hebben. De Projectgroep houdt toezicht op de praktische gang van zaken van de transitie en bereidt de besluitvorming in het Bestuurlijk Overleg voor. Voorzitter van de Projectgroep is de coördinator van de transitie; in 2010/2011 is dat Hein Sas.

Figuur B.2 geeft de grote lijnen van de afspraken weer. In het hiernavolgende worden de onderdelen hiervan toegelicht.

FIGUUR B.2: DE GROTE LIJNEN VAN HET PLAN VAN UITVOERING

3.2 DE VOORTGAANDE SLUITING

Het doel van de voortgaande sluiting van de zaadvisserij is om de natuurlijke ontwikkeling van mosselbanken in de Nederlandse Waddenzee zoveel mogelijk kansen te geven. Aan mosselbanken kunnen belangrijke natuurwaarden verbonden zijn: organismen die habitat vinden in en op de mosselbanken, en vogels en vissen die op de mosselen en de daaraan geassocieerde organismen fourageren.

Het mechanisme van de voortgaande sluiting werkt als volgt: De stapgrootte van de transitie is vastgesteld op 20% van het areaal aan bevisbare zaadbanken die zich in het voorjaar van ieder jaar in het sublitoraal van de westelijke Waddenzee bevinden. De mosselsector heeft reeds per 2009 afgezien van bevising van 20% van het areaal aan zaadbanken van dat voorjaar. Het sluiten van 20% van de zaadbanken is als volgt omgerekend naar het verlies aan vangstmogelijkheden voor de visserij. Op basis van historische gegevens wordt uitgegaan van een gemiddelde jaarlijkse bodemzaadoogst van 40 Mkg. De voorjaarsvisserij bedraagt gemiddeld 2/3 daarvan. 20% van de voorjaarsvisserij komt dus neer op (afgerond) 5,5 miljoen kg zaad. Zodra die 5,5 miljoen kg (Mkg) jaarlijks via MZI's, of andere alternatieven voor de bodemvisserij, is gecompenseerd, wordt het zaad-

visareaal in het daaropvolgende jaar met een extra 20% van de voorjaarsvisserij gesloten.

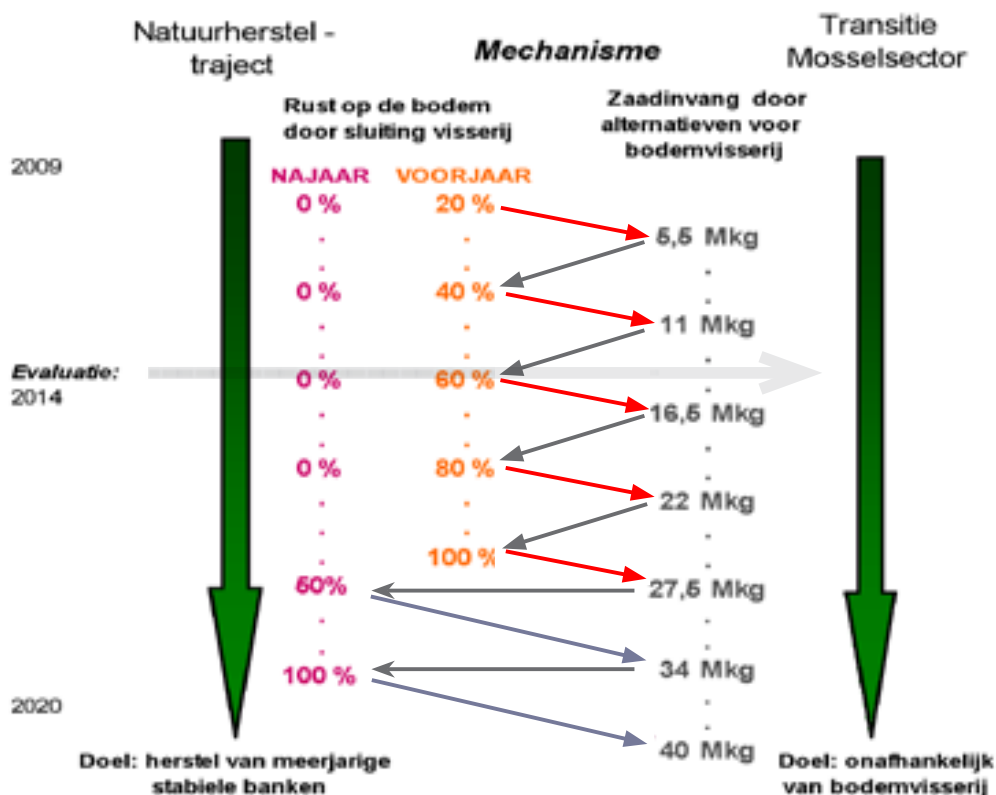
En zo verder, iedere keer met stappen van 20% van de voorjaarsvisserij, ofwel 5,5 Mkg. Aan het eind van het traject komt ook de najaarsvisserij aan de beurt, die in twee stappen wordt beëindigd. De gehele bodemzaadvisserij wordt zodoende in 7 stappen vervangen door alternatieven. In het eindstadium van de transitie wordt gemiddeld jaarlijks 40 Mkg mosselzaad via deze alternatieven binnengehaald.

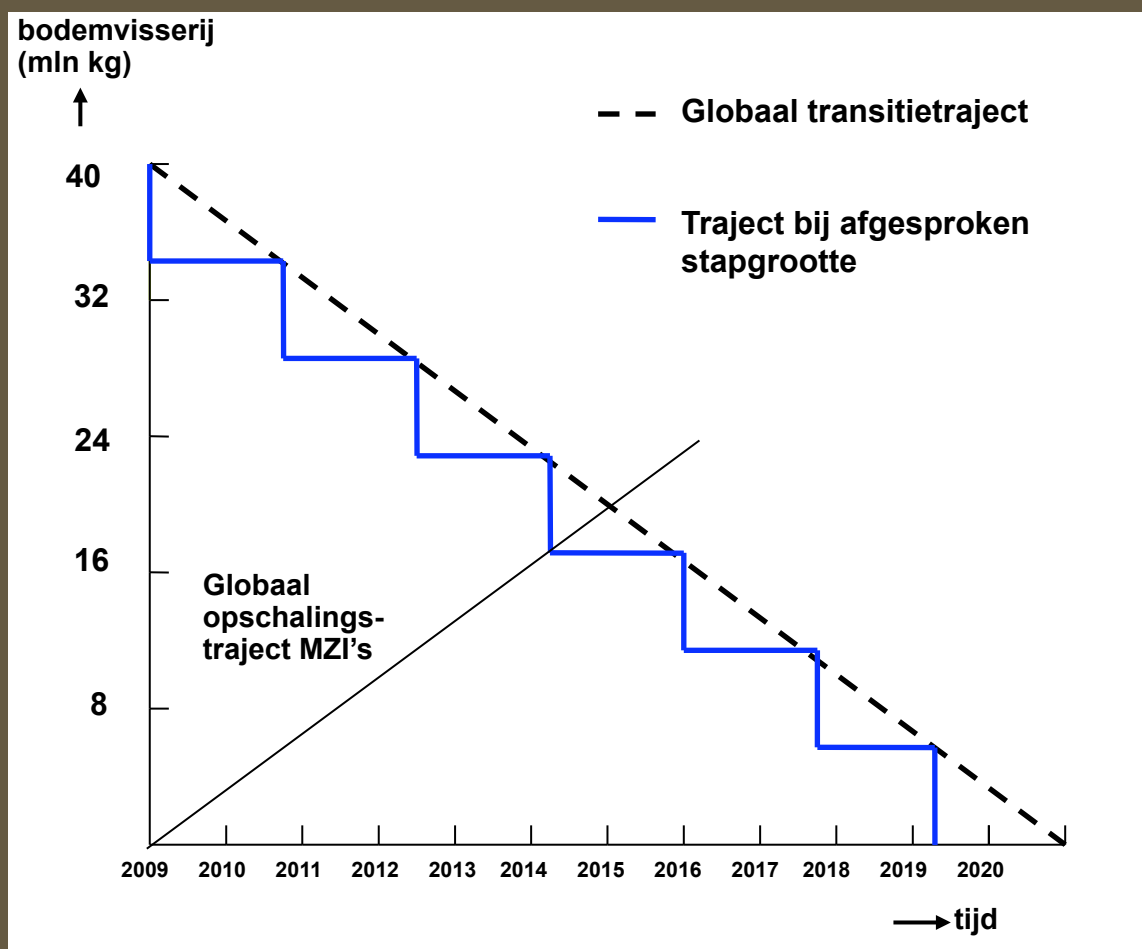
Het mechanisme wordt in figuur B.3 verbeeld (hieronder).

Dit mechanisme is zelfsturend: doordat de sector op voorhand steeds een deel van het zaadgebied sluit, en de gedeerde opbrengst vervolgens moet inhalen met alternatieven, wordt men gestimuleerd om die alternatieven daadwerkelijk op te schalen en ook steeds een volgende stap in de transitie te zetten.

De op basis hiervan verwachte voortgang als functie van de tijd wordt in figuur B.4 weergegeven. De MZI-lijn is hierin niet doorgetrokken tot 2020, aangezien afgesproken is dat op enige termijn ook andere invang- of kweektechnieken worden ingezet. Parallel aan de MZI-opstapeling wordt daarom onderzoek verricht naar andere methoden, zoals kweek op het land en invang op open zee.

FIGUUR B.3: DE GROTE LIJNEN VAN HET PLAN VAN UITVOERING

Figuur B.4: De vermindering van de bodemzaadvisserij tegenover de uitbreiding van het MZI-areaal als functie van de tijd

De ontwikkeling van de kweek op het land, zowel in laboratoriumcondities als in open vijvers, is door de schelpdiersector ter hand genomen. Voorbeelden daarvan zijn de hatchery-nursery van Roem van Yerseke en het pilotproject Zeeuwse Tong. Hieruit is echter gebleken dat, bij de huidige verkoopprijs, mosselen niet rendabel op het land te kweken zijn. Vooral nog wordt daarom door de sector bij kweek op het land vooral ingezet op schelpdieren met een hogere verkoopprijs, bijvoorbeeld Sint-jakobsschelpen.

Bij de invang op open zee zijn er in Nederland momenteel minder ontwikkelingen. Daarom wordt momenteel een strategie ontwikkeld om deze methode nader te onderzoeken en, zo mogelijk, op de Noordzee uit te proberen.

De convenantpartners beraden zich op een strategie om innovaties op deze gebieden te versnellen. In 2011 zullen hierover nadere afspraken worden gemaakt.

De sluiting van zaadbanken geldt voor alle bodemberoerende activiteiten, dus zowel voor de mossel- als de garnalenvisserij. Vaarverkeer is uiteraard niet bodemberoerend en kan daarom vrijelijk door de gesloten gebieden heen bewegen.

Afgesproken is dat eenmaal gesloten mosselbanken dicht blijven. Elk voorjaar wordt, bij de schelpdiersurvey, gekeken waar de zaadbanken liggen, om van die banken het op dat moment geldende percentage te sluiten. Dat betekent dat er ieder jaar een nieuw deel van de zaadvisserij wordt gesloten. Mocht de zaadval voor meer dan het geldende percentage in de reeds gesloten gebieden plaatsvinden, dan wordt de mosselsector hiervoor in latere jaren gecompenseerd.

Met de uitvoerders van andere bodemberoerende activiteiten, met name de garnalenvisserij, wordt overlegd over de keuze van de te sluiten mosselbanken. Daarbij wordt zoveel mogelijk rekening

gehouden met belangrijke garnalervisbestekken, maar helaas kan niet altijd iedereen tevreden worden gesteld (zie ook onder).

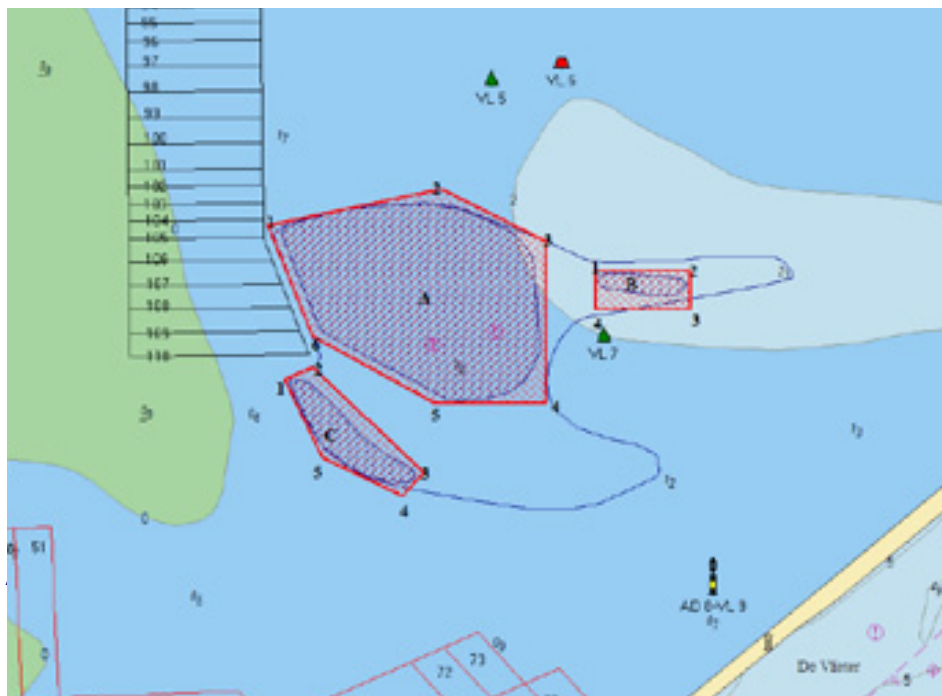
Tevens is in het Plan van Uitvoering afgesproken dat gewerkt zal worden aan verbetering van de inhoudelijke basis voor de sluiting van mosselbanken. Dit vergt enerzijds verbetering van de stabiliteitskaart, waarop wordt aangegeven wat de relatieve kans is dat mosselbanken de winter overleven, anderzijds een kaart waarop de kans op hoge biodiversiteit van ontstane banken wordt aangegeven. Beide kaarten worden gebaseerd op de gegevens uit het PRODUS-onderzoek. Deze komen rond de zomer van 2011 beschikbaar. Gezien de benodigde doorlooptijd voor de analyse van gegevens en productie van de kaarten zullen deze medio 2012 gereed zijn. Zodra gereed, zullen zij ook met de garnalensector worden besproken.

De monitoring van de niet beviste mosselbanken wordt uitgevoerd door Imares. Voor een belangrijk deel valt dit binnen het bereik van het Mosselwad- en PRODUS-project. Het andere deel wordt uitgevoerd in opdracht, en op budget, van EL&I.

In het voorjaar van 2009 bleek uit de survey dat er 735 ha sublitorale mosselbanken in de Waddenzee lagen. Het geldende sluitingspercentage was 20%, dus er diende 147 ha gesloten te worden. De zaadbanken in het gebied De Vlieter bedroegen tezamen 140 ha (zie figuur 1 voor de globale ligging daarvan). Mede omdat de samenhang in het te sluiten gebied van groot belang wordt geacht en er geen andere banken in aanmerking kwamen, werd dit door de convenantpartners voldoende geacht om de afspraken na te komen. De gesloten arealen en de wijze van sluiting zijn aangegeven in figuur B.5 (hiernaast).

Figuur B.5:

Het in 2009 voor bodemberoerende activiteiten gesloten gebied (rood omlijnd, de ligging van de mosselzaadbanken is blauw gearceerd)

Figuur B.6:

Het in 2010 voor bodemberoerende activiteiten gesloten gebied (blauw omlijnd: gesloten voor de mosselvisserij, zwart omlijnd: gesloten voor de garnalervisserij, rood gearceerd: zaadbanken, blauw gearceerd: oudere mosselbanken)

Voor dat deel van De Vlieter waar de grootste mosselbank, met de grootste dichtheid ligt, is artikel 20 van de Natuurbeschermingswet 1998 toegepast. Voor de andere deelgebieden niet. De redenen hiervoor zijn dat:

bij algehele artikel 20 sluiting de grenzen om het gehele gebied zouden komen te liggen, waardoor belangrijke doorvaartroutes van de garnalenvissers tussen de verschillende banken zouden worden geblokkeerd;

de garnalenvissers zullen proberen om mosselbanken die ouder zijn dan een half jaar te vermijden, omdat ze er met hun netten in vastlopen.

Met de mossel- en garnalenvisserij is afgesproken dat ze in de niet formeel gesloten gebieden niet vissen. Dat wordt voor de mosselvisserij bijgehouden, via de black-box registratie van de PO Mosselcultuur. De garnalensector beschikt nog niet over een dergelijk plaatsbepalingssysteem, maar men zal de mosselbanken uit eigen belang vermijden.

In 2010 bleek uit de survey dat er 370 ha sublitorale mosselbanken in het voorjaar lagen. Het geldende sluitingspercentage is nog altijd 20%, dus er diende 74 ha gesloten te worden. Bij Breezanddijk is een samenhangend stelsel van banken gevonden ter grootte van 70 ha (zie figuur B.6). De 70 ha werd door de convenantpartners voldoende geacht om de afspraken na te komen.

Andere aangetroffen zaadbanken waren second best, omdat die in een minder stabiel gebied lagen. Dit tot grote teleurstelling van de garnalenvissers, aangezien de zaadbanken bij Breezanddijk in een belangrijk visgebied liggen.

Dit gebied is met toepassing van artikel 20 gesloten. De mosselvisserij mag er in het geheel niet vissen. Voor de garnalenvisserij ligt er tussen het gesloten gebied en de Afsluitdijk een belangrijke vaargeul. Een deel van de gesloten mosselbank ligt in de geul. Bij de sluiting is vastgelegd dat de garnalenvissers hier wel doorheen mogen varen, maar er niet in vissen.

Inmiddels hebben de garnalenvissers bij het ministerie van EL&I protest en een verzoek tot schadevergoeding ingediend tegen zowel de sluiting van mosselbanken als tegen de MZI-plaatsingen, omdat zij daardoor visgebied verliezen.

Mede in dit licht is herijking van de kweekpercelen van belang. Hierdoor kunnen mogelijk visgronden vrijkomen voor de garnalenvisserij. Een optimalisatieplan van het perceelareaal, waarin rekening gehouden wordt met zowel de belangen van de mossel-

sector als die van natuur en andere visserij is in voorbereiding. Het is echter in 2010 niet mogelijk gebleken daarmee aan te vangen. Dat komt vooral doordat er nog weinig ervaring is met de groei-condities voor MZI-zaad, zodat momenteel niet goed kan worden vastgesteld welke percelen daar het meest geschikt voor zijn. Het zal nog enige jaren duren voordat dit duidelijk is; tot die tijd zal er op het punt van de herijking geen voortgang geboekt kunnen worden.

Afgesproken is dat alle elementen van de transitie van de mosselsector die andere Waddenzegebruikers aangaan (inclusief de MZI-opschaling, zie par. 3.4) in voor- en najaar met deze gebruikers zullen worden doorgesproken. In 2010 is prioriteit toegekend aan overleg met de garnalensector. Het eerste overleg heeft plaatsgevonden op 15-11-2010. De volgende bevindingen en afspraken zijn daaruit voortgekomen:

- Het regulier overleg wordt gecontinueerd en minimaal 2 maal per jaar (voor- en najaar) gehouden.
- Alle MZI-ankers worden in de winterperiode verwijderd.
- Optimalisatie van MZI-locaties en -systemen zal plaatsvinden in nauw overleg met de garnalensector.
- De garnalensector steunt de voorkeur van de mosselsector voor paalankers als MZI-verankeringsmiddel.
- De mosselsector zal de garnalenvisserij tijdig informeren over de globale tijdstippen van plaatsing en verwijdering van MZI's.

In tabel B.1 worden de kentallen weergegeven van de twee sluitingsstappen die tot dusver zijn gezet (beide onder het regime van sluiting van 20% van de voorjaarsvisserij).

Tabel B.1:
SLUITING VAN MOSSELBANKEN
IN DE WADDENZEE

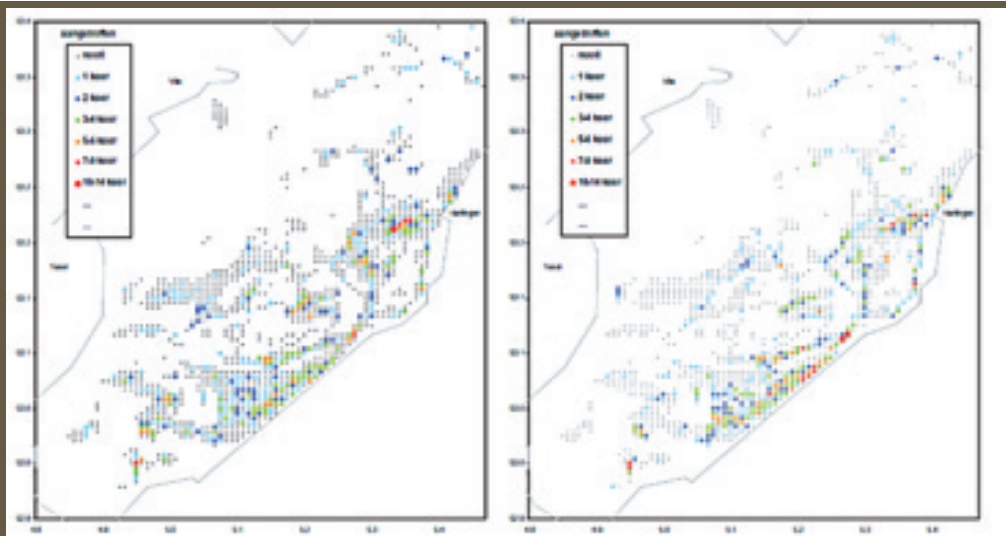
	Totaal areaal zaadbanken voorjaar (ha)	Daarvan gesloten voor visserij (20%, in ha)	Conditie van de gesloten banken
2009	735	140	Banken voor circa de helft verdwenen, als gevolg van predatie door zeesterren
2010	370	70	De in 2009 gesloten banken zijn vrijwel geheel verdwenen door predatie, de in 2010 gesloten bank is geheel intact
TOTAAL	210		

Zoals uit de tabel blijkt, zijn de in 2009 gesloten mosselbanken inmiddels vrijwel geheel verdwenen. Dit is het gevolg van predatie door zeesterren; deze bleek in de jaren 2009 en 2010 uitzonderlijk hoog. De redenen daarvoor zijn niet bekend. De in 2010 gesloten banken zijn nog volledig intact. Dat komt waarschijnlijk doordat de zeesterrenvraat daar minder is. Het gebied waarin zij liggen wordt regelmatig overspoeld door zoetwater, afkomstig van de spuisluisen in de Afsluitdijk. Mosselen kunnen daar vrij goed tegen, maar zeesterren niet.

Gebleken is dat de omvang van deze sluitingen de vraag oproept: hoe kan het zijn dat 20% van de voorjaarsvisserij maar zo'n klein deel van de westelijke Waddenzee beslaat? 20% van het oppervlak van de westelijke Waddenzee is zo'n 20.000 ha, dus het momenteel gesloten gebied bedraagt slechts 1% ervan. Het antwoord hierop is dat de jaarlijkse, bevisbare mosselzaadval slechts in een beperkt deel van de westelijke Waddenzee plaatsvindt. Dit wordt geïllustreerd door figuur B.7.

De kleine punten in deze figuur geven aan waar naar mosselbanken gezocht wordt, bij de halfjaarlijkse surveys. Zoals de figuur laat zien, zijn in minder dan de helft hiervan ooit mosselzaad of meerjarige mosselen aangetroffen.

In figuur B.7 is ook aangegeven hoe vaak op de onderzoeksstations mosselzaad (linker figuur) dan wel meerjarige mosselen (rechter figuur) zijn aangetroffen in de periode 1992 - 2007. Het linker figuur geeft dus de kans op zaadval weer. Dit zaad overleeft het eerste vaak niet, hetgeen het verschil tussen het linker en rechter figuur verklaart en daarmee illustreert waar de instabiele gebieden liggen. Voor de transitie is vooral het rechter figuur interessant, omdat deze aangeeft waar de kans relatief groot is dat oude mosselvoorkomens ontstaan. Dit is met name langs de Afsluitdijk en bij Harlingen, in het Molenrak. Deze gebieden zullen naar verwachting als eerste gesloten worden voor mosselzaadvisserij. Uiteindelijk zal per 2020 nergens meer op mosselzaad mogen worden gevist.

Figuur B.7:

Aantal keren dat op onderzochte locaties in de westelijke Waddenzee in de periode 1992-2005 visbare dichtheden mosselzaad (links) en meerjarige mosselen (rechts) zijn aangetroffen.

De handhaving van de sluiting is als volgt:

- Het ministerie van EL&I past artikel 20 van de Natuurbeschermingswet 1998 toe om de sluiting van de kerngebieden wettelijk te regelen.
- De contouren van deze gebieden worden boven water gemarkeerd met boeien, geplaatst door Rijkswaterstaat.
- Over gebieden die (om redenen hierboven besproken) niet gesloten zijn door middel van artikel 20, maar die niet mogen worden bevist, zijn afspraken gemaakt met de mossel- en de garnalensector.
- Visserijkundige ambtenaren van EL&I houden er toezicht op dat er geen visserij-activiteiten binnen de boeien plaatsvinden, als onderdeel van hun reguliere taak.
- PO Mosselcultuur bewaakt de scheepsbewegingen van de

mosselvisseren door middel van de black-box registratie. Men seint EL&I in indien een overtreding wordt gesignaleerd en kan tevens ook zelf een sanctie (boete) opleggen aan de betreffende vissers.

Mocht er toch in het gesloten gebied gevist worden, dan is de kans groot dat dit achteraf wordt waargenomen door het onderzoek dat Imares doet om de ontwikkeling van de gesloten mosselbanken te volgen. Als het een mosselvisser is, dan kan de overtreder via de black-box registratie alsnog worden opgespoord en beboet. Dit is momenteel nog niet mogelijk bij garnalenvissers. Eventueel achteraf geconstateerde schade kan uiteraard niet worden gerepareerd, maar mocht het vaker voorkomen, dan moet de handhaving worden geïntensiveerd. Eventueel kunnen een compensatieregeling (sluiting elders) of andere maatregelen worden afgesproken.

3.3 ZAADVISSERIJ

Bij de survey van najaar 2010 is gebleken dat er zeer weinig mosselzaad op de bodem van de westelijke Waddenzee ligt. PO Mosselcultuur heeft daarom besloten om in najaar 2010 en voorjaar 2011 geen zaadvisselij te houden. Er bestaat een kans dat er in voorjaar 2011 toch wat jonge mosselen worden aangetroffen. De convenantpartners hebben theoretisch de mogelijkheid om daar 20% van te sluiten. Hierover zal in het voorjaar van 2011 worden overlegd, ook met de garnalensector.

In het Plan van Uitvoering is afgesproken dat gewerkt zal worden aan een verdere stroomlijning van de vergunningverlening. Vanwege de geringe zaadval van 2010 en omdat er in het Plan van Uitvoering al goede basisafspraken over de te volgen procedure gemaakt zijn, is daaraan in 2010 geen prioriteit gegeven. Voorzien is dat deze afspraak in de tweede helft van 2011 wordt ingevuld.

De oogsten van de bodemzaadvisselij van 2009 en 2010 zijn weergegeven in tabel B.2.

Tabel B.2:
OOGSTEN BODEMZAADVISSERIJ (IN MKG),
VOORJAAR (VJR.) EN NAJAAR (NJR.)

	Waddenzee		Oosterschelde		Voordelta		Totaal		Geheel Totaal
	Vjr.	Njr.	Vjr.	Njr.	Vjr.	Njr.	Vjr.	Njr.	
2009	12	15	0	17	0	0	12	32	44
2010	13	0	0	0	7	0	20	0	20

3.4 UITBREIDING VAN ALTERNATIEVEN VOOR DE BODEMVISSERIJ

In het Plan van Uitvoering is afgesproken dat voorlopig MZI's als belangrijkste alternatief voor de bodemzaadvisselij gelden. De lijn die gevolgd wordt voor ontwikkeling van andere alternatieven is hierboven al besproken, daarom beperkt deze paragraaf zich tot de MZI-opstapeling.

Het ministerie van EL&I heeft, na brede raadpleging van andere betrokkenen in Oosterschelde, Voordelta en Waddenzee, in augustus 2009 een aantal gebieden aangewezen waar in het zomerhalfjaar MZI's kunnen worden neergelegd. Het gaat om:

- 500 ha in de Waddenzee (9 locaties)
- 200 ha in de Oosterschelde (4 locaties)
- 30 ha in de Zeeuwse Voordelta (1 locatie)

Tezamen dus 730 ha. Dit is inclusief de locaties voor experimentele MZI's; dit zijn er twee in de Waddenzee, een in de Voordelta en een in de Oosterschelde.

Zo mogelijk komt er in de Waddenzee op termijn nog 160 ha op kweekpercelen bij. Momenteel is er al een aantal MZI-vergunningen voor kweekpercelen uitgegeven: 8 in de Oosterschelde en 6 in de Waddenzee. In totaal bedraagt het oppervlak daarvan circa 20 ha. Deze zullen, ook op termijn, binnen de beoogde 160 ha op de kweekpercelen vallen.

De locaties in de westelijke Waddenzee, het belangrijkste gebied, zijn reeds aangegeven in figuur B.I.

Uit de experimenten is tot dusverre gebleken dat met MZI's een zaadopbrengst van 30.000 tot 40.000 kg per hectare per jaar behaald kan worden. Het op termijn toe te wijzen areaal kan daarmee een jaarlijkse totaalopbrengst van 27 tot 36 Mkg zaad opleveren. Kortom, hiermee wordt de beoogde totaalopbrengst van 40 Mkg zaad per jaar nog niet behaald. Dat houdt in dat tegen het eind van het traject een belangrijk deel van de opbrengsten inderdaad uit andere alternatieven zal moeten komen.

FIGUUR B.8:
DE MECHANISMEN DIE DE MZI-OPSCHALING BEPALEN

De overgang van bodemvisserij naar MZI's is een complexe operatie. Figuur B.8 illustreert waarom. Ook deze figuur is cyclisch van aard: de opgedane ervaringen uit de opschalingsstappen worden gebruikt om te bepalen wanneer de volgende stap gezet moet worden en op welke manier dat gerealiseerd kan worden. De belangrijkste onderdelen zijn:

- Het onderzoek en de monitoring van ecologische en landschappelijke inpassing: mochten de grenzen van de inpasbaarheid voortijdig bereikt zijn, dan kan de volgende transitiestap niet worden gezet en moet de transitie een andere richting inslaan.
- De registratie van oogst en kweekrendement van het MZI-zaad. Aan de hand daarvan wordt bepaald of de volgende

sluitingsstap aan de orde is, en daarmee ook de volgende opschalingsstap.

In de 'tak naar boven' van figuur B.8 worden de effecten op natuur en landschap bepaald. Het onderzoek naar effecten op de natuur richt zich ten eerste op verstoring van beschermde diersoorten en op verontreinigingen die verspreid worden door de MZI's. Vooralnog zijn hier geen belangrijke effecten gevonden. Ten tweede richt het zich op meer indirecte effecten, en dan met name op de concurrentie om voedsel die MZI-mosselen andere organismen kunnen aandoen. Dit kan leiden tot verdringing van natuurlijke populaties, wat een serieus ecologisch effect zou zijn, samengevat onder de term 'aantasting van de ecologische draagkracht'. Dit

is gecompliceerd onderzoek, dat zowel laboratoriumproeven, veldmetingen als modellerwerk vergt. Eind 2011 moet hieruit duidelijk geworden zijn wat de draagkrachtgrenzen zijn in Waddenzee, Oosterschelde en Voordelta. Met de huidige kennis wordt verwacht dat de draagkrachtgrenzen in de Oosterschelde al ongeveer bereikt zijn, in de Waddenzee waarschijnlijk nog niet, maar dat dat bij verdere opschaling wel vrij snel zou kunnen gebeuren, en in de Voordelta in het geheel niet.

Het landschappelijk onderzoek vindt plaats aan de bestaande opschalingslocaties. Eerste bevindingen wijzen uit dat vooral paalverankeringen van MZI-locaties, die enige meters boven het wateroppervlak uitsteken², als een landschappelijke inbreuk gezien worden. Voor de kwekers blijkt deze ankermethode echter veel beter dan de eerder gebruikte lijnankers: de verankering is stabiel, waardoor schade en potentieel gevaarlijke incidenten met wegdrijvende MZI-onderdelen worden voorkomen en bovendien nemen paalankers minder plaats in dan lijnankers, waardoor de toegewezen MZI-ruimte effectiever kan worden benut. Om deze redenen en vanwege hun duidelijke zichtbaarheid genieten de paalankers ook bij garnalenvissers de voorkeur.

In 2011 wordt onderzocht hoe de landschappelijke effecten van MZI's, en met name van de paalankers, kunnen worden beperkt. Hierbij wordt overlegd met Rijkswaterstaat en diverse gebruikers. Ook wordt specifiek gekeken naar de ecologische effecten van het aanbrengen en weghalen van paalankers, in de maand maart, respectievelijk november. De paalankers mogen namelijk in de winterperiode niet blijven staan, omdat ze dan gevaar en hinder voor scheepvaart en garnalenvisserij kunnen opleveren.

In de 'tak naar beneden' van figuur B.8 wordt de effectiviteit van de MZI's bepaald. Het kweekrendement kan een rol spelen omdat op voorhand niet duidelijk is of er uit MZI-zaad met evenveel succes volwassen mosselen kunnen worden gekweekt als uit het traditionele bodemzaad. Hier wordt door Imares onderzoek naar verricht. Mocht blijken dat het rendement van MZI-zaad systematisch afwijkt van dat van bodemzaad, dan worden de opbrengsten hiervoor gecorrigeerd. Omdat er in de eerste jaren nog weinig ervaring is opgedaan met de kweek van MZI-zaad, is vooralsnog aangenomen dat de kweekrendementen van bodemzaad en MZI-zaad gelijk zijn.

2 Conform de geldende veiligheidsvoorschriften dienen de paalankers minimaal 1,5 meter boven gemiddeld hoogwaterpeil uit te steken.

3 Eerst werd gewerkt met een melding van de oogstmomenten. Dat bleek niet haalbaar, omdat de oogstperiode enige dagen kan duren. Uitzaaïen duurt korter. De methode wordt in 2011 nader uitgewerkt.

Voor de bepaling van de oogsten is een registratiesysteem ingevoerd. De basisregistratie wordt uitgevoerd door de kwekers zelf. Aan het eind van het invangseizoen doen ze op een standaardformulier opgave van alle oogsten. Dit wordt ingediend bij EL&I, ter controle. Daarna gaan de formulieren naar PO Mosselcultuur, die ze laat omwerken tot een totaaljaarrapportage. Indien een volgende grens van 5,5 Mkg oogst per jaar bereikt is (gecorrigeerd voor toevallige fluctuaties), moet een volgende sluitingsstap in de bodemvisserij gezet worden. Daarom is afgesproken dat de oogstrapportage per 1 februari van elk jaar gereed is, dat wil zeggen ruim voordat de beslissing over een volgende sluitingsstap van de voorjaarsvisserij moet worden genomen.

De oogstregistratie van de kwekers wordt op twee verschillende manieren gecontroleerd:

- Steekproefsgewijs, door visserijkundige ambtenaren van EL&I. Daartoe moeten de kwekers het uitzaaïen van MZI-zaad³ melden aan deze ambtenaren. Deze kunnen dan besluiten of ze het oogstcijfer komen controleren.
- In de totaalbalans: aan het eind van elk groeiseizoen worden door Imares bestandsopnames van de kweekpercelen gemaakt. Tevens wordt de oogst van de bodemvisserij bepaald. Het verschil daartussen moet de totale MZI-oogst van dat seizoen zijn. Zo niet, dan klopt er iets niet met de registratie.

Het verloop van de MZI-arealen en opbrengsten is samengevat in tabel B.3.

Tabel B.3:
MZI AREALEN EN OPBRENGSTEN:
REGULIERE TRANSITIE

	Waddenzee		Oosterschelde		Voordelta		Totaal	
	Areaal (ha)	Opbr. (Mkg)	Areaal (ha)	Opbr. (Mkg)	Areaal (ha)	Opbr. (Mkg)	Areaal (ha)	Opbr. (Mkg)
2009	64	1,3	90	2,6	0	0	154	3,9
2010	96	3,6	67	1,8	4	0,2	168	5,6

Hieruit blijkt:

- Het in 2010 belegde areaal is met een totaal van 168 ha al 80% van het vergunde areaal (205 ha); dit is hoog, aangezien de investeringen aanzienlijk zijn en er sprake is van een geheel nieuwe techniek die de meeste kwekers nog moesten aanleren.
- De opbrengsten per hectare van 2010 bedroegen gemiddeld 33.000 kg; dit is een flinke stijging in vergelijking met het gemiddelde van 2009 (25.000 kg per ha).
- Zonder de barrière voor mosselzaadtransporten van Oosterschelde naar Waddenzee (zie onder) zou de behaalde oogst al boven de limiet voor de eerste opschalingsstap (5,5 Mkg) uitgekomen zijn.

In het jaar 2009 gold nog een interimbeleid, waarbij de MZI's op kweekpercelen gelegd werden. De eerste stap van het feitelijke opschalingsbeleid is gezet in 2010, met het aanwijzen van geconcentreerde MZI-locaties buiten de kweekpercelen. Dat dit niet eerder dan in 2010 kon, heeft te maken met de complexiteit van de besluitvorming rondom MZI-locaties: met veel verschillende belanghebbenden diende overlegd te worden en compromissen te worden gesloten. De feitelijke opschaling loopt daardoor een jaar achter op het transitiepad geschetst in figuur B.4. Voor de komende jaren zullen gebiedssluiting en opschaling meer worden gesynchroniseerd, waardoor de transitie conform plan afgerond moet kunnen worden in 2020.

Gebleken is dat er voor een aantal MZI-houders knelpunten optreden bij de aangewezen MZI-locaties. Deze zijn in 2010, voor zover praktisch mogelijk, opgelost door kleine herschikkingen van de MZI-locaties uit te voeren. In 2011 wordt bezien in hoeverre er knelpunten optreden voor de tweede en daarna komende opschalingsstappen. De huidige verwachting is dat er in 2011 inderdaad nog knelpunten moeten worden opgelost. Hiervoor zal begin 2011 een planproces worden opgezet. Naast het MZI-areaal voor opschaling zoals die voortvloeit uit de transitie is er een areaal gereserveerd voor experimentele MZI's. De bijbehorende arealen en oogstgegevens worden weergegeven in tabel B.4. De arealen voor 2009 zijn niet opgegeven, aangezien er in dat jaar nog geen eenduidige registratie bestond.

Tabel B.4:
MZI AREALEN EN OPBRENGSTEN:
EXPERIMENTEERDERS

	Waddenzee		Oosterschelde		Voordelta		Totaal	
	Areaal (ha)	Opbr. (Mkg)	Areaal (ha)	Opbr. (Mkg)	Areaal (ha)	Opbr. (Mkg)	Areaal (ha)	Opbr. (Mkg)
2009	-	2,8	-	1,0	-	0,3	-	4,1
2010	69	3,2	19	0,4	8	0,2	95	3,8

Uit de tabel blijkt dat in 2010 de gemiddelde oogst bij de experimenteerders 40.000 kg per ha bedroeg. Het gemiddelde van de reguliere transitie ligt daar, met zijn 33.000 kg per ha, nog wel enigszins vanaf, maar kruipt er snel naartoe. Het lijkt er dus op dat de mosselkwekers zich de MZI-techniek snel eigen maken.

In het Plan van Uitvoering is afgesproken dat de oogst van de experimenteerders niet meetelt in de transitie. De voornaamste reden daarvoor is dat de experimentele MZI's bestonden vóór de datum van afsluiting van het convenant. Zij kunnen daardoor niet gelden als compensatie voor de sluiting van de bodemzaadvisserij. Als dit wel zo zou zijn, zou dit ertoe leiden dat er al een nieuw gebied gesloten wordt voor de bodemzaadvisserij terwijl de mosselkwekers de voorgaande sluiting nog niet hebben kunnen compenseren met MZI-zaad.

De minister van LNV heeft in augustus 2009 voor de afbouw van de experimenten een overgangsregeling afgekondigd. Hierin krijgen de betrokken ondernemers de gelegenheid om nog 4 jaar

door te gaan (dus tot en met 2013) en daarmee hun investeringen terug te verdienen. Het hiervoor gereserveerde oppervlak is 120 ha (83 ha in de Waddenzee, 30 ha in de Oosterschelde en 7 ha in de Voordelta). De experimenten worden daarna beëindigd. Omdat de Tweede Kamer heeft ingebracht dat deze regeling niet rechtvaardig zou zijn voor de pioniers van het eerste uur is over het besluit van de minister met alle betrokkenen overlegd. Bij besluit van 29-09-2010 heeft de minister van EL&I bepaald dat de oorspronkelijke regeling wordt gehandhaafd, met uitzondering van het bedrijf West 6, dat vanaf 2014 in aanmerking komt voor een gelijke vergunning als de transitiebedrijven. Bij overleg met de staatssecretaris van EL&I is eind 2010 een motie ingediend door een aantal Tweede Kamer fracties, waarin gevraagd werd om ook andere experimenteerders meer ruimte te gunnen. Aangezien deze motie de transitie in ernstige mate zou verstoren heeft de staatssecretaris de motie afgeraden. Ook hebben de natuurbeschermingsorganisaties die partner zijn van het convenant er bij de indieners op aangedrongen de motie in te trekken. Als gevolg hiervan is de motie aangehouden en vervallen.

Gegeven de vergunning voor West 6 vanaf 2014 moet nog bepaald worden of, en zo ja hoe, de oogsten van dit bedrijf onder de transitie gebracht moeten worden. Gezien de overgangstijd tot 2013 is daar echter geen haast mee.

Vanzelfsprekend telt al het experimenteel gevangen mosselzaad wel mee in de bepaling van de ecologische effecten van MZI's en grenzen die daaraan gesteld moeten worden voor Waddenzee, Oosterschelde en Voordelta.

Een belangrijke schakel in de opbrengsttak van figuur B.8 is ook de vraag of zaadtransport vanuit de Oosterschelde naar de Waddenzee mogelijk is. In het Plan van Uitvoering is overeengekomen dat, zolang de transporten niet mogelijk zijn, het MZI-zaad dat in de Oosterschelde geoogst wordt niet meetelt in de totaal oogst en dus ook niet in de transitie.

Dat zit zo: zoals in par. 2.1 werd uitgelegd, zijn de groeiomstandigheden in de Oosterschelde matig. Daar komt wel verandering in doordat er in de toekomst meer zoet water zal worden ingelaten, maar dat duurt nog zeker enige jaren. In de tussentijd is de opkweek in de Oosterschelde door de bank genomen weinig rendabel. Hier komt bij dat het MZI-zaad ruimte op kweekpercelen inneemt, en die ruimte is schaars. Daarom zouden de kwekers het MZI-zaad naar de Waddenzee willen brengen. De moeilijkheid is echter dat het risico bestaat dat er met dergelijke transporten invasieve exoten meekomen. Het exotenbestand in de Oosterschelde is namelijk duidelijk groter dan in de Waddenzee, onder andere door de internationale schelpdiertransporten die naar de Oosterschelde hebben plaatsgevonden.

De opgave is om de MZI-zaadtransporten zo te ontwerpen dat de risico's op insleep van invasieve exoten in de Waddenzee niet significant worden vergroot ten opzichte van de huidige situatie. Hiertoe worden methoden uitgewerkt om het MZI-zaad zoveel mogelijk geïsoleerd te houden van de rest van het Oosterschelde-ecosysteem, bestrijding tijdens de transporten uit te voeren en de toevoer van exoten naar de Oosterschelde via schelpdierimporten in te dammen. Een en ander in het kader van de ontwikkeling van een algeheel exotenbeleid voor de Waddenzee en andere Nederlandse kustwateren. In de zomer van 2011 wordt door het ministerie van EL&I, na consultatie van de convenantpartners en andere betrokkenen, besloten of transporten van MZI-zaad van Oosterschelde naar Waddenzee toelaatbaar zijn, en zo ja, onder welke voorwaarden. Indien de transporten niet toelaatbaar worden geacht, zal een strategie worden ontwikkeld om de

problemen die dit voor de transitie veroorzaakt te ondervangen. De bovenstaande overwegingen gelden ook voor het zaad dat in de Voordelta wordt ingevangen, want dat wordt na de oogst tijdelijk naar de Oosterschelde gebracht.

Intussen wordt het verbod op Oosterschelde - Waddenzee transporten als volgt gehandhaafd. Zodra er aanwijzingen zijn dat een kwekersschip in de Oosterschelde mosselzaad opvist en richting noorden vaart, wordt het schip aangehouden en, in geval er mosselen aan boord zijn, wordt een dwangsom opgelegd aan de betreffende kweker, die verbeurd verklaard wordt indien de schipper doorvaart en uitzaait. De dwangsom bedraagt €100.000 per overtreding. Voorts zal de kweker (of indien er meerdere bij betrokken zijn: alle betrokken kwekers) het huurrecht op zijn of hun percelen in de Waddenzee kunnen kwijtraken.

4 De UNESCO heeft bij de aanwijzing van de Waddenzee als Werelderfgoed ook gewezen op de noodzaak van beleid ter voorkoming van de introductie van invasieve exoten.

4. RECAPITULATIE

Uit het voorgaande blijkt dat de transitie goed op koers ligt. In 2009 is een zaadbank ter grootte van 140 ha gesloten en in 2010 is daar nog 70 ha bijgekomen. Ook de opschaling van MZI's verloopt op zich voorspoedig, evenals de oogsten, zij het dat er uiteraard nog vraagstukken over zijn. Het belangrijkste vraagstuk vormt het MZI-zaadtransport van Oosterschelde naar Waddenzee: dit is momenteel nog een belangrijke barrière voor de transitie. In de 2e helft van 2011 wordt hierover een besluit genomen door het ministerie van EL&I, na consultatie van de convenantpartners en andere betrokkenen.

De overige vraagstukken zijn:

- De effecten van MZI's:
 - Worden de beoogde oogsten ook in toekomstige jaren wel behaald?
 - Gaat de kweek van MZI-zaad tot volwassen mosselen goed?
 - Wat is invloed van MZI's op landschap en ecosysteem? Ten eerste kan het effect op de ecologische draagkracht een belemmering worden voor de opschaling. Dit speelt nu vooral in de Oosterschelde, maar gaat mogelijk ook optreden in de Waddenzee. Ten tweede zijn er vragen gerezen rondom de landschappelijke en ecologische effecten van met name de paalankers.
 - De bruikbaarheid van de aangewezen MZI-locaties op de langere termijn (2012 en verder) en de daarmee verbonden eventuele noodzaak tot verdere optimalisatie in 2011.
 - De acceptatie van de MZI-opschaling en de sluiting van mosselbanken door andere gebruikers, met name in de Waddenzee.
- De ontwikkeling van alternatieven anders dan MZI's in Waddenzee, Oosterschelde en Voordelta, zoals invang op open zee en/of kweek op het land. Deze alternatieven zijn op langere termijn wenselijk, maar kunnen ook op kortere termijn noodzakelijk blijken om de transitie op stoom te houden, bijvoorbeeld als blijkt dat de MZI's minder opbrengen dan gehoopt, de MZI-opschaling om de een of andere reden stagneert, en/of MZI-zaadtransporten van Oosterschelde naar Waddenzee niet tot de mogelijkheden gaat behoren.
- Het herijken van locaties en oppervlak van kweekpercelen, onder meer in het licht van de eisen die de kweek van MZI-zaad stelt.

In het kader van het 'leren door doen' wordt door de convenantpartners de vinger aan de pols van de transitie gehouden en wordt, na overleg met andere belanghebbenden, ingegrepen daar waar nodig. Op het merendeel van deze onzekerheden zijn ingrepen reeds gepland voor 2011. Alleen de herijking van kweekpercelen vergt een langere adem: pas in 2013 zijn er naar verwachting voldoende ervaringen met de kweek van MZI-zaad opgedaan om het herijkingsproces in gang te zetten. Het uitvoeren daarvan kan dan in 2014 volgen.

Uiteraard geldt er een inherente onzekerheid voor natuurlijke processen als de ontwikkeling van de niet-beviste mosselbanken en de mosselzaadval, zowel op de bodem als op de MZI's. Inderdaad is gebleken dat zich op deze punten verrassingen kunnen voordoen, zoals de slechte zaadval in 2010 en de zeesterrenpredatie op de gesloten mosselbanken in De Vlieter. Vooralsnog is er echter geen reden om op grond hiervan het transitiepad te herzien. Een slechte zaadval onderstreept het belang van alternatieven voor de bodemzaadvisserij. De intensieve predatie van een niet-beviste mosselbank onderstreept onze gebrekkige ervaring met ecologische processen in het onbeviste sublitoraal. En meer ervaring kan alleen worden opgedaan met het doorzetten van het transitieproces.

**PROGRAMMA
NAAR
EEN RIJKE
WADDENZEE**

VOORTGANGSRAPPORT 2010

**PROGRAMMA NAAR EEN
RIJKE WADDENZEE**

INHOUDSOPGAVE

1. RESUMÉ: OPDRACHT, DOEL EN FILOSOFIE	31
2. VOORTGANG 2010 EN VOORUITBLIK	32
2.1 Voedselweb in evenwicht & aanwezigheid biobouwers	32
Transitie mosselsector	32
Brede Visie op een Duurzame Visserij in de Waddenzee	32
Handkokkelvisserij	33
Kennisonwikkeling biobouwers	34
Exoten	35
2.2 Schoon en helder (genoeg) water	36
Kennis rond slib	36
Natuurlijk bereikbaar & anders varen	36
Integrale agenda Eems-Dollard	37
2.3 De Waddenzee als veilige plek: natuur en veiligheid hand in hand	37
De Afsluitdijk	37
Overgangen vaste land – natte wad & dynamiek	38
2.4 Ingebed in de internationale keten	38
Internationale trekvogelroutes	38
Leren van ervaringen elders: kombergingen	39
3 ORGANISATIE EN FINANCIËN	40
3.1 Organisatie	40
3.2 Financiën	41
4. NAWOORD	42

1. RESUMÉ: OPDRACHT, DOEL EN FILOSOFIE

Met een bijzondere startbijeenkomst op 4 maart 2010 hebben de voormalig Minister van LNV en de voorzitter van het Regionaal College Waddengebied de opdracht gegeven voor de uitvoering van het Programma naar een Rijke Waddenzee. Dit vanuit de gezamenlijke ambitie van Rijk, regionale overheden, natuurorganisaties en gebruikers om te streven naar een Waddenzee met een robuuste natuur en een duurzame toekomst voor de gebruikers van het gebied. Want: zonder vis geen visserij. Zonder waardevolle natuur geen recreatie. Maar zonder draagvlak ook geen natuurherstel. Een rijke Waddenzee dus voor natuur en mens.

De opdracht voor het programma luidt als volgt:

- het stroomlijnen, bundelen, (waar nodig) versnellen en richting geven van bestaande initiatieven vanuit het gezamenlijke streefbeeld naar een Rijke Waddenzee;
- het ontwikkelen van nieuwe projecten en maatregelen om het natuurherstel een impuls te geven vanuit het gezamenlijke streefbeeld;
- het aanjagen en faciliteren van coalities gericht op natuurherstel in combinatie met een duurzame toekomst voor het gebruik van het gebied;
- het realiseren van kansen voor financiering van projecten.

Het Programma naar een Rijke Waddenzee is gebaseerd op een streefbeeld, niet als vaststaand einddoel, wel als richting waarlangs we natuurherstel willen vormgeven. Een streefbeeld dat afhankelijk van de leerervaringen van maatregelen waar nodig aangepast kan worden.

Uitgangspunt voor dit streefbeeld is een rijke Waddenzee in 2030: niet alleen voor de natuur, maar ook voor een gezonde toeristische sector, een gezonde visserijsector en andere economische sectoren. Sectoren die de natuur benutten om meerwaarde te genereren voor hun product. Een rijke zee voor de natuur, maar ook voor een sterke waddeneconomie.

Het zoeken naar synergie tussen natuur en gebruik vraagt van overheden, natuurorganisaties en gebruikers dat ze ook samen tot een agenda voor natuurherstel en een duurzaam gebruik komen. Dat gaat verder dan afstemmen alleen. De uitkomsten van zo'n aanpak staan in veel gevallen niet exact vast. Er is sprake van leren door doen. Partijen zetten stappen die, met de kennis van nu, nodig zijn. De effecten daarvan voor ecologie en economie bepalen welke nieuwe stappen vervolgens nodig zijn.

De rol van het programma is daarbij om partijen bijeen te brengen, partijen te ondersteunen, inhoudelijke kennis aan te dragen, initiatieven te bundelen en waar mogelijk te versnellen of nieuwe trajecten te initiëren. De verantwoordelijkheid voor de daadwerkelijke uitvoering van deze initiatieven en maatregelen blijft primair liggen bij de bestaande organisaties in het gebied.

De betrokken partijen werken samen toe naar een streefbeeld voor het natte deel van de Wadden, dat is opgebouwd uit vijf kernthema's:

- 1 Voedselweb in evenwicht
- 2 Grootschalige aanwezigheid biobouwers
- 3 Schoon en helder (genoeg) water
- 4 De Waddenzee als veilige plek
- 5 Optimaal ingebed in de internationale keten

Deze rapportage beschrijft in het kort de voortgang op de verschillende thema's.

2. VOORTGANG 2010 EN VOORUITBLIK

2.1 VOEDSELWEB IN EVENWICHT & AANWEZIGHEID BIOBOUWERS

Transitie Mosselsector

De coördinatie van de uitvoering van de transitie van de mosselsector vindt plaats vanuit het Programma naar een Rijke Waddenzee (vanuit het cluster Voedselweb). Vandaar dat de voortgangsrapportage van deze transitie één geheel vormt met het voortgangsrapport van het Programma naar een Rijke Waddenzee (PRW). In voorgaande rapportage is de voortgang van de mosseltransitie uitgebreid beschreven.

Het hoofddoel van de transitie is om de mosselzaadbanken op de bodem van de Waddenzee de kans te geven zich ongestoord te ontwikkelen, terwijl de mosselsector kan blijven produceren. De visserij op de mosselzaadbanken wordt daarom stapsgewijs verminderd en vervangen door alternatieve manieren van zaadwinning. Op die manier kan de grondstofvoorziening voor de mosselsector op peil blijven.

De transitie is begonnen in het voorjaar van 2009, toen de mosselsector direct een eerste areaal aan zaadbanken heeft gesloten. In 2009 en 2010 is, conform afspraak, steeds 20% van de in het voorjaar aanwezige mosselzaadbanken gesloten. Helaas zijn de in 2009 gesloten mosselbanken inmiddels vrijwel geheel verdwenen. Dit is het gevolg van predatie door zeesterren; deze bleek in de jaren 2009 en 2010 uitzonderlijk hoog. De redenen daarvoor zijn niet bekend. De in 2010 gesloten banken zijn nog volledig intact.

De belangrijkste bevinding van 2010 is dat de transitie van de mosselsector voor een groot deel goed op koers is: de sluiting van mosselzaadbanken verloopt conform de planning en de invang via MZI's zelfs boven verwachting. In die zin is de transitie in 2010 succesvol verlopen. Er zijn echter nog wel belangrijke knelpunten. Deze zijn in de voorgaande rapportage beschreven.

TRANSITIE VAN DE MOSSELSECTOR PLAN VAN UITVOERING

[EINDRAPPORT]

Brede Visie op een Duurzame Visserij in de Waddenzee

In 2010 is onder leiding van gedeputeerde Hollenga de Brede Visie op een Duurzame Visserij in de Waddenzee tot stand gekomen. De visie schetst een streefbeeld van een waddenvisserij die in 2020 in balans is. Met de natuur, maar ook in balans in maatschappelijk, sociaal en economisch opzicht. De kracht van de visie ligt onder meer in het feit dat door vertegenwoordigers vanuit de visserij samen met de natuurorganisaties en (regionale) overheden gezocht is naar mogelijkheden voor een duurzame waddenvisserij in de toekomst in combinatie met natuurherstel van de Waddenzee. Daarmee past de visie goed in het streven naar een rijke Waddenzee voor natuur en gebruikers.

Het PRW speelt voorlopig een coördinerende rol in de verdere uitwerking van de visie. Het samenwerkingsverband van visserijorganisaties VisNed heeft hiervoor een aanvraag bij het Europees Visserij Fonds ingediend, samen met andere vissers en natuurorganisaties. Het budget is inmiddels toegekend.

In 2011 worden de speerpunten van de visie samen verder uitgewerkt. Ten eerste wordt er een nieuw systeem voor vangstrechtenbeheer en wet- en regelgeving ontwikkeld. Dit systeem moet in de toekomst beter in kunnen spelen op veranderingen in de markt en de visbestanden. Het tweede speerpunt is een gezondere bedrijfseconomische basis voor met name kleine gemengde bedrijven. Verbetering van het imago van de waddenvisserij is daarbij van groot belang, evenals de ontwikkeling en vermarkting van kwalitatief hoogwaardige streekproducten.

Handkokkelvisserij

De handkokkelvisserij is een relatief kleine sector, zeker vergeleken bij de eerdere mechanische kokkelvisserij. De vissers richten zich uiteraard het liefst op gebieden met hoge dichtheden kokkels. Die zijn echter ook voor sommige vogelsoorten, waaronder de scholekster, van levensbelang. Rond deze gebieden ontstonden de afgelopen jaren conflicten tussen natuurbeheerders en vissers. In opdracht van de provincie Fryslân werkt PRV samen met de kokkelvissers, het ministerie van EL&I en de natuurorganisaties aan meerjarige afspraken over een

betere spreiding van de handkokkelvisserij. Daarmee werken de betrokken partijen aan een duurzame toekomst voor de visserij en een rijkere Waddenzee door het ontzien van voor de vogels belangrijke kokkelbanken.

In 2010 zijn onder begeleiding van het PRW afspraken gemaakt over sluiting van sommige gebieden voor deze visserij, voor een planmatige uitgifte van visrechten en voor beperking van de totaal te vangen hoeveelheid kokkels. Daarbij wordt rekening gehouden met de continuïteit van de sector, ook in magere jaren. Hierna kon de Provincie Fryslân de vergunning voor 2010 verlenen.

Naar verwachting kunnen de partijen het afsprakenkader in mei 2011 gezamenlijk vaststellen als basis voor de vergunningverlening voor de komende jaren.

Kennisontwikkeling biobouwers

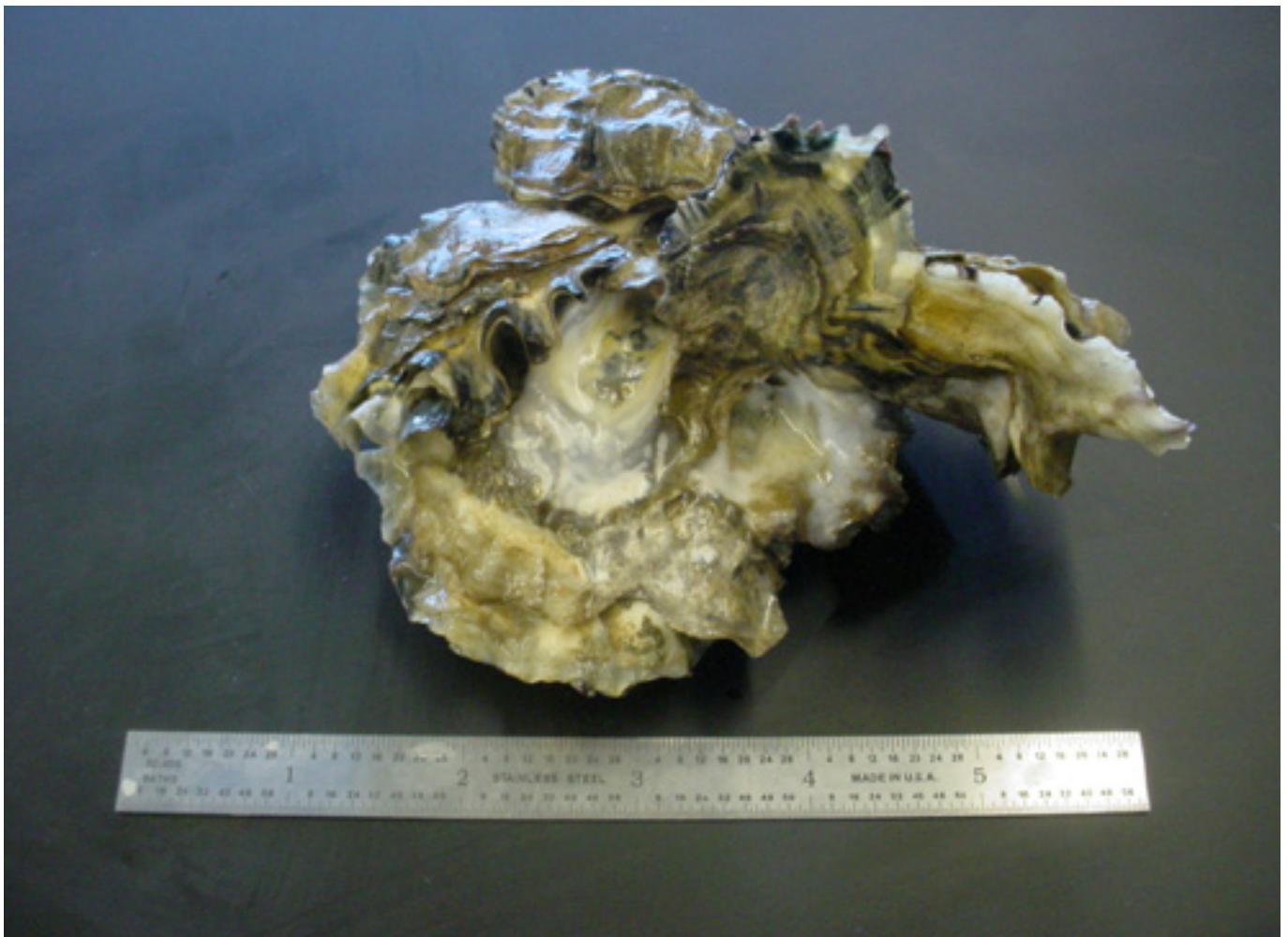
Biobouwers (bijvoorbeeld zeegras en schelpdierbanken) staan in het centrum van de belangstelling in de waddenwereld. Dat komt omdat ze in staat zijn hun eigen groeicondities te creëren en tegelijkertijd de condities van andere belangrijke soorten positief te beïnvloeden. Biobouwers kunnen mogelijkwerijs ook droogvallende platen extra weerstand bieden tegen de erosiekracht van het water. Dit laatste is van belang vanwege de verwachte versnelling van de zeespiegelstijging.

De laatste jaren constateren we met name in de oostelijke Waddenzee herstel van mosselbanken op de droogvallende wadplaten en ook het zeegras lijkt voorzichtig terug te komen. In de westelijke Waddenzee zien we dit minder. Hoewel er toenemend inzicht is in de oorzaken van dit verschil, zijn er ook nog grote hiaten in kennis over biobouwers. Lopende onderzoeksprogramma's zoals Mosselwad en Waddensleutels richten zich met kennisontwikkeling en proefprojecten op deze

hiaten. Dat is nodig om doeltreffende maatregelen te kunnen nemen. Kortom hier is sprake van 'leren door doen'.

Samen met de Waddenacademie en andere partners heeft het PRW zich het afgelopen jaar ingezet om bestaande kennis en hiaten in beeld te brengen door partijen - ook trilateraal - bij elkaar te brengen. Hierdoor hebben zowel onderzoekers als beleidsmakers meer overzicht gekregen over de manieren waarop biobouwers zich in de verschillende deelgebieden gedragen. Op een aantal punten blijken er sterke overeenkomsten, zoals de verspreiding van exoten, maar op andere juist opvallende verschillen, zoals het herstel van zeegras in de Duitse Waddenzee tegenover het wegblijven daarvan in de Nederlandse Waddenzee.

In 2011 zet het PRW zich specifiek in op het in kaart brengen van kansrijke plekken voor natuurherstel, coördinatie van experimenten met biobouwers en onderzoek naar de verspreiding en functie van de Japanse oester in het ecosysteem van de Waddenzee.

Exoten

Uitheimse organismen kunnen een bedreiging vormen voor het ecosysteem in de Waddenzee. De binnenkomst van uitheimse soorten gebeurt in de natuur, zeker in het mariene milieu, maar ook de mens kan ervoor zorgen dat soorten binnenkomen die daar langs natuurlijke weg geen kans op zouden maken. Voorbeelden daarvan zijn de Japanse oester, de Amerikaanse zwaardschede, de wolhandkrab en de blaasjeskrab. Het wordt problematisch als dergelijke soorten 'invasief' zijn, dat wil zeggen dat ze in korte tijd belangrijke delen van het ecosysteem overnemen. Het is echter niet realistisch om ze weer weg te vangen zonder ernstige schade aan het ecosysteem toe te brengen. Gelukkig leveren ze soms ook een positieve bijdrage aan het ecosysteem. In opdracht van het PRW is daarom een project gestart om die balans voor de Japanse oester te onderzoeken, zodat in het beheer beter ingespeeld kan worden op zowel de goede als de slechte kanten van deze oester.

In 2010 is door de UNESCO bij de aanwijzing van de Waddenzee tot Werelderfgoed geconstateerd dat er voor de trilaterale Waddenzee geen exotenbeleid gevoerd wordt. Dat betekent dat er te weinig gekeken wordt naar de exoten die er al zijn, naar de manieren waarop ze binnen kunnen komen, welke risico's ze meebrengen en wat daartegen te doen is. Daarom hebben de drie Waddenzeelands afgesproken hieraan te gaan werken. Het beleid moet er in 2013 staan.

Vanuit het PRW is, in het verlengde van het Plan van Uitvoering mosseltransitie, een audit schelpdiertransporten gestart. Andere aspecten die hierbij een rol spelen zijn het transport van exoten via ballastwater en de aanhechting van soorten aan scheepsrompen, met name van recreatieschepen. Over de route via scheepsrompen is nauwelijks iets bekend. Om de kennis hierover in beeld te brengen werkt het PRW nauw samen met de partners uit de visserijsector, het trilaterale waddensecretariaat (CWSS) en het ministerie van EL&I.

2.2 SCHOON EN HELDER (GENOEG) WATER

Kennis rond slib

De slibhuishouding van de Waddenzee is één van de belangrijkste processen die het systeem in stand houden. Slib zorgt voor ophoging van de bodem en voor voedingsstoffen. Slib zorgt ook voor het opvullen van vaargeulen en havens, waardoor baggeren noodzakelijk wordt. De hoeveelheid slib bepaalt ook het doorzicht in het water dat mede bepalend is voor allerlei planten zoals zeegras.

Er liggen belangrijke vraagstukken, o.a. over de integrale aanpak van de Eems-Dollard, het baggeren voor vaarroutes en in mondingen van havens, maar tegelijk is er weinig wetenschappelijke en praktijkkennis over slib beschikbaar. Daarom heeft Rijkswaterstaat samen met de Waddenacademie en in afstemming met PRW in juni 2010 de conferentie 'Helder over Slib' georganiseerd. Aanwezig waren naast de wetenschap ook baggerbedrijven, waterbeheerders, natuurorganisaties en havenbeheerders. Die conferentie heeft geleid tot meer regie op de kennisontwikkeling over slib. Ook is een aantal concrete onderzoeksvragen uitgezet, zoals het ontwikkelen van een monitoringplan samen met marktpartijen en het maken van een overzicht van ontbrekende gegevens voor het monitoren, data-informatie en modellering van de slibhuishouding op de Waddenzee.

In 2011 verwacht het PRW duidelijkheid te hebben over wat er precies onderzocht en gemeten moet worden aan het slib in de Wadden. Deze kennis is cruciaal voor de verdere voortgang in het ontwikkelen van 'anders varen' alsmede voor de ontwikkeling van een integrale aanpak van het Eems-Dollard gebied. In 2011 is het position paper van de Waddenacademie gereed, waarin ook concrete projecten en kennishiaten zullen zijn benoemd.

Natuurlijk bereikbaar & anders varen

Schippers varen in de Waddenzee in water van wisselende (on)diepte, door geulen die regelmatig dichtslibben en waar dus baggerwerk nodig is. Het baggeren heeft gevolgen voor de natuur (hoewel de precieze effecten en relaties grotendeels onbegrepen zijn) en brengt uiteraard hoge kosten met zich mee. Na de Slibconferentie heeft het PRW in kaart gebracht welke mogelijkheden er zijn om kleinschalige experimenten te starten waarmee winst voor de natuur is te boeken en die de kans bieden meer praktijkkennis te verzamelen.

Een sprekend voorbeeld is de vaargeul van Holwerd naar Ameland. Dit is één van de geulen die permanent behoorlijke baggerinspanningen vereist, omdat de geul zich steeds verlegt en zich vult met slib. Met de belanghebbende partijen zoals RWS, Wagenborg, de gemeenten Ameland en Dongeradiel is verkend hoe het anders zou kunnen. In opdracht van het PRW is een voorverkenning uitgevoerd. De goed bezochte en afsluitende bijeenkomst leverde 3 zoekrichtingen voor de toekomst op, waar alle partijen op de bijeenkomst het over eens waren. Daarmee introduceert dit project heel andere oplossingen, waar eerder al snel naar een technologische aanpak gezocht zou worden.

2.3 DE WADDENZEE ALS VEILIGE PLEK: NATUUR EN VEILIGHEID HAND IN HAND

Integrale agenda Eems-Dollard

De Eems en de Dollard vormen samen de laatste grote riviermonding in de Nederlandse Waddenzee met een open verbinding naar zee. Daarom is dit gebied voor de natuur van erg groot belang: er komen dieren en plantensoorten voor die aan brak water gebonden zijn. Vanwege de teruglopende kwaliteit van natuur, landschap en economie is een impuls voor het gebied onmisbaar. Zeer veel partijen, Nederlandse en Duitse, zowel overheden, bedrijven als natuurorganisaties, zijn nu al betrokken bij de verschillende plannen. Wat echter ontbreekt is een gezamenlijk streefbeeld als 'punt op de horizon' wat daarvoor qua natuurherstel moet gebeuren. Voorwaarde is ook dat er consensus bestaat over de problemen.

Vanuit de partners in de Regiekamer heeft het PRW de vraag gekregen om een gezamenlijk streefbeeld te formuleren op basis van de kenmerken van het ecosysteem van het estuarium, in combinatie met duurzame economische ontwikkelingen. Dit dient mede als input voor het op te stellen Integraal managementplan (IMP) dat onlangs van start is gegaan onder regie van EL&I, I&M/RWS en de provincie Groningen.

Eerste stap daarin is het bijeen brengen van de beschikbare kennis en kennisvragen over de toestand van het Eems-Dollard estuarium. Dit gebeurt nu onder meer op basis van de eerder opgestelde bouwstenen voor het programmaplan. Parallel hieraan wordt op basis van de verschillende visies op het systeem en de inzichten over het functioneren van een 'gezond' estuarium, gewerkt aan een gezamenlijk streefbeeld.

De Afsluitdijk

De Afsluitdijk wordt opgeknapt. De dijk voldoet niet meer aan de eisen van deze tijd, ook niet in ecologisch opzicht. Het kabinet heeft besloten dat er een integraal plan moet komen in de vorm van een Structuurvisie.

Het PRW heeft in 2010 op basis van de eerder opgestelde bouwstenen de bestaande kennis over de ecologische effecten van de Afsluitdijk in beeld gebracht en ingebracht in de projectorganisatie Afsluitdijk. Tevens zijn criteria ingebracht die vanuit het streven naar een rijke Waddenzee van belang zijn.

De Structuurvisie zal ruimte en tijd geven om kansrijke ambities voor de Afsluitdijk door te ontwikkelen. Op verzoek van het Ministerie van I&M worden nu voor de Structuurvisie, samen met o.a. de Coalitie Wadden Natuurlijk, de Vereniging Bescherming IJsselmeer en de provincie Fryslân de ambities vanuit natuur voor de Afsluitdijk in beeld gebracht. Onderwerpen zijn het spuiregime en -capaciteit, mogelijke zoet-zoutovergangen, vispassages en de aanleg van brakwaterzones en kwelders.

Samen met de deelprogramma's IJsselmeer en Waddengebied van het Deltaprogramma wordt in 2011 verder gewerkt aan de criteria voor de beoordeling van de effecten van spuien, voor de Deltabeslissing over het peilbeheer in het IJsselmeer.

Overgangen vaste land - natte wad & dynamiek

De overgang van het natte wad naar de vastelandskust is nu op veel plaatsen hard en scherp. Denk aan de lange, harde dijken, de sluizen en de spuien. Er valt veel natuurwinst te behalen als die overgangen geleidelijker zouden verlopen, minder hard, met bredere gradiënten. Er zijn langs de randen van het natte wad veel partijen actief en er zijn veel lopende initiatieven. Er lijkt echter weinig samenhang tussen de initiatieven te bestaan.

In 2010 heeft het PRW alle bestaande projecten langs de Waddenseekust en op de eilanden in kaart gebracht. In totaal zijn er langs de randen van het Wad bijna 50 projecten die een relatie hebben met de doelstellingen van het PRW. In dit overzicht staan behalve projecten in voorbereiding en projecten in uitvoering, ook vastgelopen projecten. Dit overzicht is onmisbaar om te kunnen bepalen hoe de samenhang kan worden versterkt en waar kansen voor natuurherstel liggen. Daarnaast is het overzicht een goede basis om thema's en locaties voor natuurherstel te identificeren die versterking behoeven.

Met de verkenning van middelen uit het Waddenfonds voor de realisatie van vispassages wordt een belangrijke bijdrage geleverd aan de doelen voor een rijke Waddenzee. Ook kijkt het programma o.a. met de gemeente Texel hoe dijkversterking en natuurherstel elkaar kunnen versterken. Ook op andere eilanden doen zich wellicht mogelijkheden voor. Aangezien natuurherstel en veiligheid langs de randen van het wad deels hand in hand gaan, wil het PRW dat doen in afstemming met het Deltaprogramma. Dit geldt ook voor initiatieven voor dynamisch kustbeheer.

2.4 INGEDIED IN DE INTERNATIONALE KETEN

Internationale trekvogelroutes

De Waddenzee is een belangrijke schakel in de Oost - Atlantische vogeltrekroute. Miljoenen vogels maken gebruik van het Wad tijdens hun lange trektochten. Sommigen helemaal van de Arctische toendra, via de Waddenzee, naar de kustgebieden in West- en zuidelijk Afrika. Veel soorten trekvogels staan onder druk door verlies aan rust -en foerageerplekken langs de trekroute, jacht en vervuiling. Dit is zorgwekkend, temeer omdat gezonde populaties trekvogels een essentieel onderdeel zijn van het waddenecosysteem. Het is dus van groot belang dat partners in de verschillende landen langs de trekroute samenwerken in bescherming en monitoring. Ook vanuit het UNESCO World Heritage Committee ligt er de opdracht om de samenwerking tussen de landen voor de trekvogels te versterken.

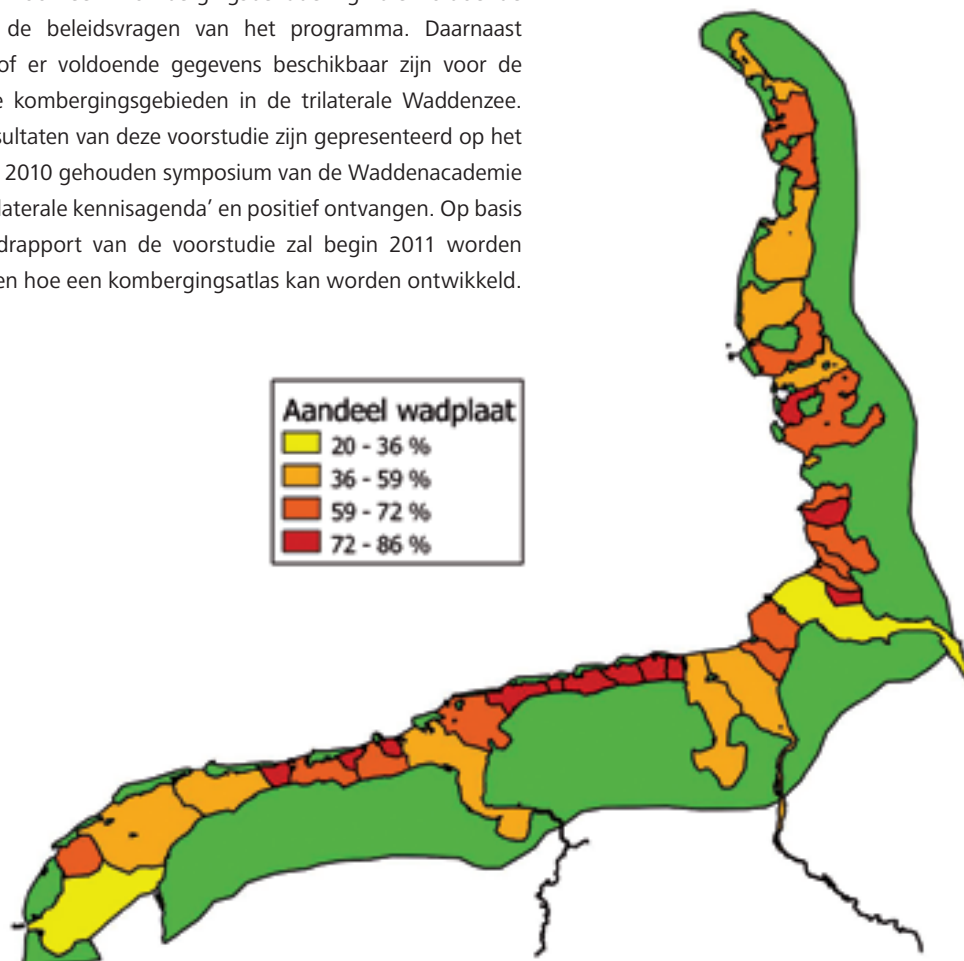
In 2010 zijn de meest kansrijke initiatieven hiervoor in beeld gebracht. In het verlengde hiervan wordt nu gewerkt aan een aantal knelpunten. Zo moet eind 2011 onderzoek en monitoring langs de trekroute geharmoniseerd zijn. Ook moet de capaciteit van de verschillende AEWA-partners (de officiële partners van 'African-Eurasian Waterbird Agreement') de komende jaren flink verbeteren. Het PRW draagt bij door relevante partners en financiering bij elkaar te brengen voor verbeterde internationale samenwerking.

Leren van ervaringen elders: kombergingen

Een komberging is het gebied dat van water wordt voorzien door één van de zeegaten. Binnen zo'n komberging is meer 'eenheid van water' en 'eenheid van slib' dan met de gebieden daarbuiten. In het trilaterale waddengebied zijn 39 kombergingen. Tussen de kombergingen zijn grote verschillen (maar ook overeenkomsten) in fysische omstandigheden, visserijdruk, beheer en baggerwerk. Het idee is dat er veel te leren valt door het vergelijken van deze kombergingsgebieden, hun natuurwaarden en het beheer ervan (en de relatie daartussen).

Eén van de voorgenomen activiteiten uit het programmaplan is het opstellen van een 'kombergingsatlas' voor de Nederlandse, Duitse en Deense gebieden. Het verzamelen en uitwerken van gegevens is echter een omvangrijke klus. Door het PRV is een voorstudie uitgevoerd om vast te stellen of er voldoende draagvlak is voor een 'kombergingsbenadering' die voldoende aansluit bij de beleidsvragen van het programma. Daarnaast is gekeken of er voldoende gegevens beschikbaar zijn voor de verschillende kombergingsgebieden in de trilaterale Waddenzee. De tussenresultaten van deze voorstudie zijn gepresenteerd op het in december 2010 gehouden symposium van de Waddenacademie 'Naar een trilaterale kennisagenda' en positief ontvangen. Op basis van het eindrapport van de voorstudie zal begin 2011 worden besloten of en hoe een kombergingsatlas kan worden ontwikkeld.

3. ORGANISATIE EN FINANCIËN

3.1 ORGANISATIE

In het Programma naar een Rijke Waddenzee werken veel partijen samen. Vanuit deze gedachte dragen de verschillende partijen ook bij aan de programmaorganisatie. Zowel in het programmabureau als in de Regiekamer is er bewust voor gekozen te zoeken naar een brede vertegenwoordiging van partijen. Niet zodanig dat alle partijen 'met mandaat vertegenwoordigd' zijn in het programmabureau of in de Regiekamer, maar wel dat de leden werken vanuit de doelen van het programma, maar met kennis en het netwerk van de organisaties waar zij bij betrokken zijn.

Eind 2010 bestond het programmabureau uit circa 8 fte:

- Programmasturing, secretariaat, communicatie, etc - ca. 2,5 fte (EL&I, CWN, provincies, DLG)
- Cluster Voedselweb - ca. 1,8 fte (externe inhuur, projectleider mosseltransitie en CWN)
- Cluster Water en Morfologie - ca. 0,6 fte (RWS en CWN)
- Cluster Randen van het Wad - ca. 1,4 fte (DLG, CWN en EL&I)
- Cluster Internationaal - ca. 1,0 fte (CWSS, CWN en EL&I)
- Adaptief management en kennis - ca. 0,8 fte (extern en CWN)

Omdat veel organisaties met een relatief beperkte inzet betrokken zijn in het programmabureau zal in 2011 gekeken worden in hoeverre het programmabureau intern efficiënter en gericht georganiseerd kan worden.

In de Regiekamer hadden in 2010 zitting:

- J. Stam - extern voorzitter
- H. Oosterveld / J. Verhulst (ged. opdrachtgever namens de Minister van LNV/EL&I)
- D. Hollenga (ged. opdrachtgever namens het Regionaal College Waddengebied)
- Y. Heijnsman (RWS)
- H. van Kersen (namens de Coalitie Wadden Natuurlijk)
- W. Alblas (namens de Coalitie Wadden Natuurlijk)
- F. Wouters (namens de Coalitie Wadden Natuurlijk)
- D. van Doorn (met kennis en netwerk visserij, tot medio 2010)
- S. Engelsman (met kennis en netwerk recreatie)
- D. van Tuinen (met kennis en netwerk economie)
- F. Giskes (namens de eilandgemeenten)
- A. van der Werff / M. van Beek (namens de vaste wal gemeenten)

Naast de sturing van het programma (zoals vaststelling van de Uitvoeringsagenda 2010-2011) heeft de Regiekamer vooral een regierol door het gezamenlijk bespreken en afstemmen van de strategie voor het realiseren van een Rijke Waddenzee. De Regiekamer heeft en ambieert geen besluitvormende bevoegdheid. In 2011 zal de effectiviteit van de Regiekamer intern worden geëvalueerd, met als doel de rol zo nodig verder aan te scherpen.

3.2 FINANCIËN

De verschillende partners van het programma dragen via het leveren van capaciteit op verschillende manieren bij aan de programmaorganisatie. Daarnaast heeft het Ministerie van EL&I een jaarlijkse bijdrage van 2 mln. in mensen en middelen voor de periode t/m 2014 toegezegd. Deze bijdrage is bedoeld voor de programmaorganisatie en het aanjagen of versnellen van initiatieven en projecten voor natuurherstel en duurzaam gebruik. De inzet van de verschillende partners is beschreven in het 'Afsprakenkader Programma naar een Rijke Waddenzee' (juli 2010) tussen de voormalig Minister van LNV en de voorzitter van het Regionaal College Waddengebied als opdrachtgevers, en de programmamanager als opdrachtnemer.

Onder meer vanwege het feit dat het programma pas in maart 2010 daadwerkelijk is gestart en het een 'opstartjaar' betrof, is op het toegezegde budget een uitputting gerealiseerd van circa 50% (circa 55% voor organisatie, communicatie, huisvesting en diversen en 45% vanuit het 'versnellingsbudget' voor projecten en onderzoek). De bedragen zijn inclusief de bijdrage aan de mosseltransitie.

4. NAWOORD

Het Programma naar een Rijke Waddenzee werkt aan natuurherstel in het natte wad. Er is een streefbeeld en er zijn heldere ambities geformuleerd. Binnen deze ambities is een uitvoeringsagenda opgesteld met verschillende concrete projecten. We weten wat ons te doen staat!

Sleutelbegrippen bij de uitvoering van het programma zijn: 'leren door doen', betrekken van anderen, ontwikkelen van relaties, versnellen en richten. Naast het opzetten van de organisatie heeft het PRW in 2010 gewerkt aan een inhoudelijke basis onder praktische projecten, het bijeenbrengen van partijen, aan de organisatie van symposia of het ontwikkelen van een gezamenlijk proces. Vaak gaat het dan om projecten waarvan andere partijen de 'eigenaar' zijn. De resultaten die in de projecten worden geboekt zijn zeker niet alleen aan het Programma naar een Rijke Waddenzee toe te schrijven. Meestal biedt het programma slechts de steuntjes in de rug, de speldenprikken of de smeeroil die anderen helpt van hun projecten een succes te maken.

Het programma heeft stevige relaties met overheden (Rijk, het Regionaal College Waddengebied, provincies) en met natuurorganisaties (Coalitie Wadden Natuurlijk), zowel in de Regiekamer onder leiding van mw. Joan Stam, als in het programmateam. De betrokkenheid van gebruikers moet, naast de huidige betrokkenheid van de visserij in verschillende trajecten, worden uitgebreid. Met grotere betrokkenheid kan het PRW ambitieuzer én doelgerichter worden.

Na dit eerste jaar is meer focus nodig. Focus op projecten met impact op de kwaliteit van het Waddensysteem waar grote winst te halen is. Voorbeelden zijn de Afsluitdijk en het Eems-Dollardgebied, maar wellicht ook projecten gericht op bodemherstel in de westelijke Waddenzee of het versterken van dynamiek op de eilanden in combinatie met het handhaven van de veiligheid. Daarbij is ook de opgave de koppeling te leggen tussen het Programma naar een Rijke Waddenzee en het Deltaprogramma Waddengebied.

Tenslotte: op dit moment spelen verschillende discussies over de bestuurlijke organisatie, de decentralisatie van het natuurbeleid en het Waddenfonds. Van belang is daarbij te blijven beseffen dat alleen dankzij een blijvende gezamenlijk inzet en verantwoordelijkheid van overheden, natuurorganisaties en gebruikers, de realisatie van een rijke Waddenzee voor natuur en duurzaam gebruik mogelijk is. Het programma is dus ook niet alleen van het programmateam, of van de Regiekamer, maar van de gezamenlijke partijen in het Waddengebied.

PROGRAMMA NAAR EEN
RIJKE WADDENZEE

Maart 2011
Programma
naar een Rijke Waddenzee

Postbus 2003
8901 JA Leeuwarden

www.rijkwaddenzee.nl

PROGRAMMA NAAR EEN
RIJKE WADDENZEE